

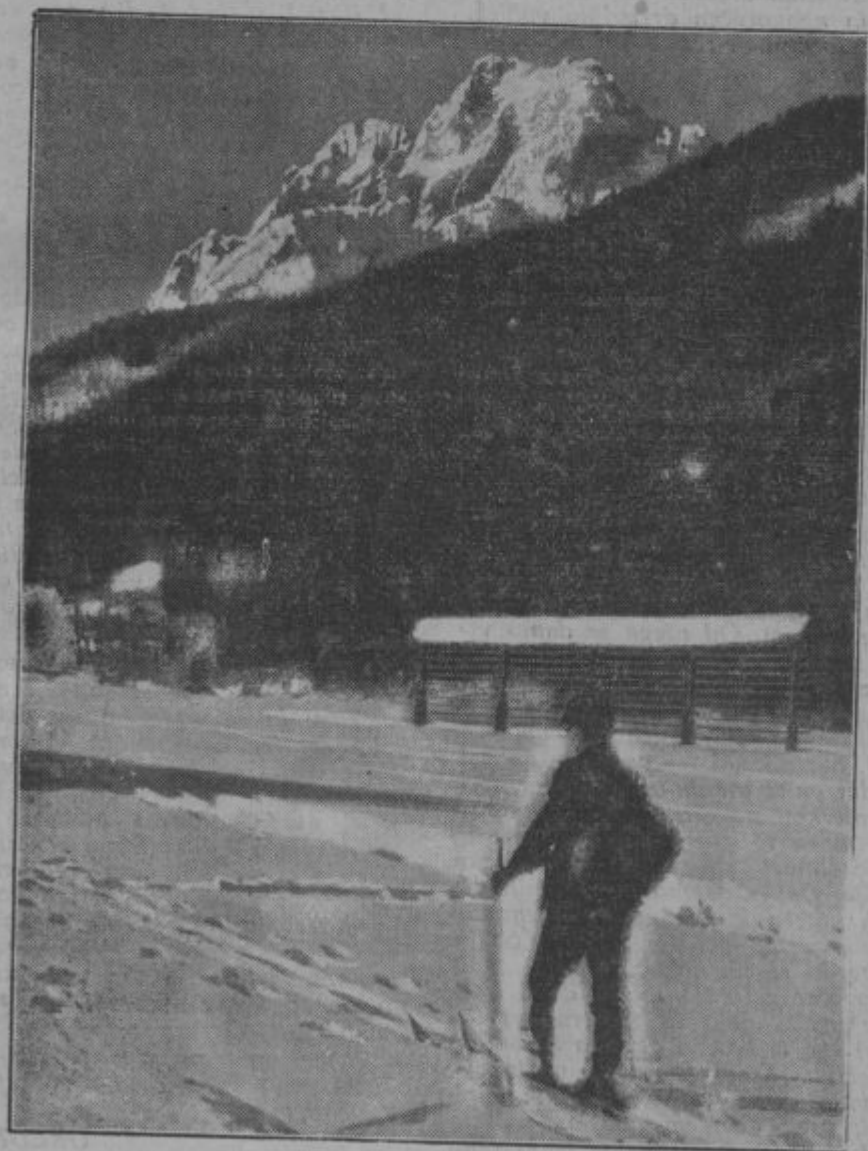
ŽIVLJENJE • IN • SVET •

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 1.

V Ljubljani, dne 8. januarja 1927.

Leto I.

LJUBLJANA, 7. januarja.

Naši dedje so stali na pragu nove dobe, mi pa si že urejamo hišo na znotraj, mi pripravljamo socialno in kulturno obliko za mnoge rodove, ki pridejo za nami. Mi smo zidarji bodoče velike stavbe, ki bo zgrajena iz tvornega dela ljudskih množic pod vodstvom največjih umov našega časa. Na prehodu smo, vendar pa že pod streho. Danes leži na vsakem zavednem članu naše družbe del velikih dolžnosti in resne odgovornosti. V demokratičnih državah je sleherni odrasel in neoporečen državljani volilec. Volilci tvorijo in rušijo občine, samoupravne korporacije, skupščine. Občina je prvi krog, ki prehaja v širše kroge, naposled pa v parlament. In od vseh teh činiteljev zavisi, kakšna je država. Ljudstvo daje zakone — dobre ali slabe. Ljudska volja usmerja ves družabni razvoj. Ljudstvo odločuje o svoji bodočnosti.

Vendar pa je ljudstvo samo na sebi prazen pojem; ljudstvo je le dolga veriga, ki sestoji iz neštetihi členov. Posameznik je tisti, ki tvori ljudstvo. Čim bolj so posamezniki prosvetljeni, tem boljša je družba in država. Demokracija, ki je upeljala množice na svetovno prizorišče, se nujno vrača k posamezniku.

Ves ustroj demokratične družbe gre za tem, da dvigne posameznika in z njim tudi ljudstvo na kar najvišjo stopnjo. Posameznik mora poznati življenje in svet. Od njega se danes veliko zahteva. Minila je doba, ko je bilo znanje zgolj za »posvečene« ljudi. Za nami so časi, ko je samo »gospod« razmišljal, mali človek — delavec, kmet, obrtnik itd. — pa je le ubogal. Vendar pa so merila ostala. Kdor hoče o čemerkoli govoriti ali celo odločevati, mora to poznati. Nevednost in nesposobnost sta sovražnika demokracije. Danes imamo v zapadnih deželah kmete, ki pri opoldanskem počitku v senci poljske jablane čitajo knjige, ki so jih nekoč razumeli zgolj »posvečeni« ljudje. Naša doba spodbuja vsako delo in sleherni poklic, zakaj vse je tvorno delo za narod, za človeštvo. Kmet na polju, obrtnik v delavnici, učitelj v šoli, uradnik v pisarni, vsak delaven mož na svojem mestu — vsi so tisti zidarji, ki obli-

kujejo našo dobo in bodočnost za namcev.

Zato hočemo imeti prosvetljenega, samostojno mislečega, naprednega in v vsakem oziru zdravega posameznika. Zavednega državljanu hočemo. Takega, ki bo s ponosom potrkal na svoje prsi. Takega, ki bo znal, zakaj je z nami. Izobraženega poedinca hočemo. Naj se razširi nabredna kultura čez brazde naših poljan: naj bo kakor opoldanski, k počitku vabeči zvon v delavnicah, v blavžih, v pisarnah, vseh povsod, kjer biva in dela slovenski človek.

Na križišču smo. Tudi v naši državi. Dan za dnevom vidimo umiranje starega in nastajanje novega. Nov svet se poraja pod delavnimi rokami. Tisoči in tisoči Jugoslovani, ki pošteno opravljajo svoj posel, so stebri države, ki smo po nji hrepeneli v »babilonski sužnosti« in ki ji sedaj ljubimo. Treba je, da sodelujemo z vsemi silami pri izgradnji novega sveta.

Posiljamo v sve! »Jutrov« novi žurnalistični most do čitateljev, do slovenskega človeka. Pred nami je odprta sedanja velika doba in v nji hočemo vzgajati slovenskega posameznika. — »ŽIVLJENJE IN SVET«! O pisanem življenju bomo z njim kramljali, o življenju, ki je večna vaba k delu in ustvarjanju, k skrbi in veselju, k boju in počitku. O lepem svetu bomo pisali. O domači zemlji, o krasotah jugoslovenskega sveta, o skrivnostih prirode in vesoljstva, o vsem, kar utegne v zadnji vaši vzbuditi čitateljevo zanimanje.

Ne obračamo se k onim, ki so »posvečeni« v znanju. Tistih iščemo in kličemo, ki so izmučeni od dela, od telesnega truda in napora. V kmetске, obrtniske, trgovske hiše, v čuvajnice ob progah, v tisočere domove, kamor je že prodrlo »Jutro«, bi hoteli zanešati nekoliko svetle kulturne luči in toplote, iz gorenjskih vasi z dolenskih hribov, z gričev slovenskih gor, z naših ravnin in poljan odprimo slovenskemu človeku čisto novo obzorje k bratrom na jugu: daleč v široki svet, v pesno vrvenje in kibenje sodobnosti.

V tem duhu pozdravljamo čitatelja, ki bo sprejel našo delo z ljubeznijo in razumevanjem.

UREDNIK.

Sneg, sneg . . .

Ce nočem lagati, naj rečem, kakor so pravili: bila je taka zima, da so lisice zmrzovalle pred kurniki in so goli leseni svetniki v kapelicalah dobivali razpoke. Na starega leta večer so vaški očanci silvestrovali v županovi gostilni in gredli bokale v

nizki temperaturi (pod ničlo) zgoštiljo.

Pri nas ni prave zime brez snega. Boji se kmetič zelenega božiča, ker mu Velika noč pobeli polje. In ni prave tihe pokore za pepelnico, če pust ni veseljačil v belem kožuhu.

Ledenik Pastirica na Velikem Kleku.

V blesku in molčanju večnih ledenikov se nam najbolj razodeva krasota zimske narave

vedrici s kropom, da jim pljača ni zledenela v požirkih. Tisto noč je padel rdeč sneg Rdeč, kakor s krvjo polit. Vsi so zjutraj dejali:

— Vojna bo! . . .

In tako se je zgodilo.

Rdeč sneg dandaneš ne pada več. Edino v severni Italiji je mal indistrijski kraj z velikimi puhačimi dimniki in je zadnja leta parkrat bil sneg pobarvan: včasih črnkast, včasih pa prav zares bakreno rdečkast. Radi tega pa vojne ne bo, ker si vsak šolarček razloži, da se sajaste ali kovinske zmesi dimna primešajo v zraku vodenim hlapom, ki se pri

tako belem, kakor da je sam svetl Peter zanj ostrigel nebeške koštrunčke.

Vse belo, dol je bel in breg . . . Otroci s sankami v roci, smučar z rogovilami, vrana leta okrog hiše, starček zre iz gorke hiše, lahko bi kosminke štel . . . Jôj, naša poezija, naše zime, naš prebeli sneg! Rdeči ne pada več, razen na Laškem nekje, kakor smo rekli. In pa ponočnim veseljakom se zgodi, da ga zjutraj ugledajo s krvavimi očesi. Tako se je godilo tudi letos pa novega leta dan, radi česar pa vojne ne bo.

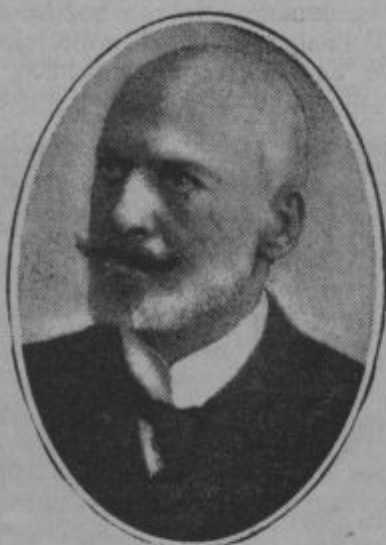
Vsi smo ustvarjeni za večje in boljše ljudi, nego smo v resnici.
Marden.

Največja telesna naslada je odmar po delu.
Kant.

Dr. A. Ferjančič:

Pred 50. leti v Ptuj.

Spomini na dobo narodnih bojev.

Leta 1876. sem bil avskultant pri okrajnem sodišču v Hernalsu. Bilo je veliko sodišče, ki se je pozneje razdelilo na tri. Poleg okrajnega sodnika je službovalo 5 adjunktov in dva izprašana avskultanta, ki sva imela, kakor adjunkti, samostojne referate. Ker nisem nameraval ostati med Nemci, sem se oziral po službah v domovini. Za sledil sem v »Wiener Zeitung« kar tri razpisana mesta hkrati, in sicer dve na Štajerskem (Ptuj, Sv. Lenart) in eno na Koroškem (Krka). Zaprotil sem za eno teh treh mest. V teku kompetence me je nekega dne povabil k sebi okrajni sodnik. Ni vedel, kako bi pričel; govoril je po ovinki, in sem nazadnje spoznal, da želi izvedeti od mene moje politične in nacijske nazorre. Jasno mi je bilo to, ko je izrekel besedo »Slovenski Narod« da sem pri njem dobro zapisan. Mož najbrže niti vedel ni da obstoje v Avstriji Slovenci, kako neki pride nenadoma na »Slovenski Narod«? Stvar je bila v tem: Leta je nekaj mesecev ali morda leto prej dodal notici da sem promoviral na dunajski univerzi, nekoliko prijaznih besed. Jaz sem sodniku povedal da sem Slovenec, zvest sin svojega naroda in da želim tudi med svojim narodom delovati, vendar pa se politično vsaj za sedaj ne nameravam udeleževati. Smatral sem naravno, da je za

deva v zvezi z mojo kompetenco, a se nisem dalje zmenil za to.

Od imenovanih treh mest so mi delili največje in tudi najboljše: mesto Ptuj. Dobil sem nalog, da naj nastopim službo brez posebnega odloga. Po poslovanju od kolegov sem stopil tudi v ministrstvo, da se zahvalim pri sekciskem (administrativnem) načelniku za imenovanje. Avdijenca je bila jako kratka. Ko sem izrekel svojo zahvalo, je izpregovoril načelnik samo besede: »Je že dobro, saj Vas itak nisem predlagal.« Tako sem odšel.

Potujoč na svoje mesto sem se ustavil v Gradcu, tembolj, ker sem prišel v območje drugega nadsodišča, in sem se hotel predstaviti višjemu sodnemu predsedniku Waserju — znano ime! — Ta avdijenca je bila daljša. Ko sem stopil predenj, se je dvignil od pisalne mize in pričel takoj nekako politično pridigo, kako se mi je zadržati kot sodniku v političnih rečeh. Njegovi nauki pa niso zveneli splošno objektivno, ampak so leteli name, kakor da bi bil političen delinkvent dasi ni mogel navesti kakih konkretnih dejanj. In ko je navsezadnje dvignil prst ter z naglasom povdaril: »Ich warne Sie...« (sva rim Vas), mi je bilo zadosti in sem mu segel v besedo, rekoč spoštljivo: »Ekscelenca mislim, da moje dosedanje življenje in ponašanje nikakor ne opravičuje teh resnih opominov proti meni.« Mož se je zdrznil in ubral mislejšo struno, rekoč: »Imam navado mladim gospodom vselej podati nekoliko očetovskih spominov na pot v življenje.«

Zopet sem odšel. Ta dogodek me je poleg eksamina pred okrajnim sodnikom in slovesa v ministrstvu razgrel in mi dal misliti.

Vozeč se dalje na jug sem premišljeval in ugotovil ali naj grem v Ptuj na svoje mesto, ali na naj resigniram in se nehiem dalje v svoj domači kraj na Vinavsko, ter si poiščem mesta v odvetništvu. Zavil sem vendar v Ptuj, misleč da je za odvetništvo že vedno čas; doktorat sem imel in me ni dalje skrbelo. V Ptuj sem se kaj seznanil s slovenskim krajem. Komaj sem bil nekaj dni v Ptuj, že sem bil vabljen

na svatbo odvetnika dr. Al. Gregoriča. Novi prijatelji so mi povedali, da se je pred mojim prihodom v Ptuj govorilo: «Sedaj pride Rus z visokimi škornji in kučmo na glavi» in podobno. Uverili so se pa, da ni bilo visokih škornjev in ne kučme; prišel je po evropsko in ne baš slabo oblečen človek.

Okrajni sodnik, poznejši prvi predsednik novoustanovljenega okrožnega sodišča v Mariboru, me je sprejel z vso prijaznostjo, peljal me je predstavit kolegom, med njimi našemu Levičniku, tedaj takisto adjunkt v Ptuj, katerega mi je označil za »steber okrajnega sodišča.«

Razblinile so se vse skrbi, ki jih je delala ljudem moja neznatna oseba in pričelo se je delo. Ogromno delo. Postavljen sem bil za kazenskega in preiskovalnega sodnika za ves veliki okraj. Razmerje tako s kolegi kakor s prebivalstvom je bilo najlepše. Z veseljem se spominjam še danes svojega šestletnega bivanja in delovanja v Ptuj, kamor zahajam skoro vsako leto še sedaj, po 50. letih.

★

Okrajno sodišče v Ptuj je bilo največje v območju graškega nadsodišča in je tudi sedaj največje v območju ljubljanskega nadsodišča. Začetkom osemdesetih let prejšnjega stoletja smo tvorili sodniško osebo v Ptuj okrajni sodnik (Levičnik), 6 adjunktov (Paulich, Parz, Klobučar, jaz, Wenger, Eminger) in dva avskultanta (Vederjak, Backes). Advokatov je bilo 7 (Strafella, Breznig Ploj, Mihelič, Fichtenau, Čuček, Gregorič), notarja 2 (Rodoscheg, Filaferro). Prebivalstva ima okraj 50.000 duš, razun peščiце Nemce ali pravilneje nemškutarjev v Ptuj, sami Slovenci. Smo bili deloma že izpred Pražakove dobe; nekatere je imenoval Pražak. Bili smo, izvzemši Emingerja, sami Slovenci. Politične razmere tedaj še niso bile kaj posebno napete. S ptujskim prebivalstvom smo se dobro razumeli, med kmetiskim prebivalstvom smo uživali ugled in so bili ljudje zelo veseli, če so slišali svoje sodnike, da so govorili z njimi v lepi slovenščini. Do tedaj ljudje tega niso bili vajeni. Vendar pa je že bilo v mestu par prenapetežev ki jim to ni bilo po godu in ki smo jim bili na poti. Kazali so nam sicer prijazno lice, drugače pa so za hrbotom rovali zoper nas.

Kaj so višjim oblastem o nas lagali in s čim nas obrekovali, tega nismo slutili, a moralo se je to goditi, ker nas je nenadoma presenetila vest, da se bo proti nam vršila disciplinarna preiskava.

A to nas ni spravilo iz ravnotežja; saj nam vest ni nič očitala. Sodišče smo držali v vzornem redu. Kar čez noč se je pojavil v Ptuj dež, sodni svetnik Schrey iz Celja s svojim pervodjem, malim, drobnim avskultantom. Prvi večer smo delali družbo sodnemu svetniku v gostilni in smo bili v teku razgovora celo, predrzni in hudomušni ter ga vprašali, kako dolgo nas misli imeti na natezalnici. Odgovoril je dobrodušno: E, to bo kmalu opravljen! V resnici pa je bila namenjena preiskava na več dni.

Drugega dne smo videli prihajati pred svetnika advokate, notarje, meščane — vse vprek. Ko je bilo to vse opravljeno, smo prišli na eksamen mi delinkventi, poglavitno Levičnik, jaz in Wenger. Nekatere zaslišane priče so nam same povedale, da nas dolžijo političnega rovarjenja med prebivalstvom. Toda niti glede tega, niti glede uradnega delovanja ni mogla držati nobena ovadba. Meni je povedal takoj po zaslišanju notar Rodoscheg (Nemec) sam: «Jaz sem izpovedal, da nič ne vem o kakem takim delovanju gospodov, narobe, vidim jih, kako delajo pozno zvečer in kako so vestni. Rekel sem mu, da takih sodnikov Ptuj še nikdar imel ni.»

Prišli smo torej mi na vrsto. Vprašal sem svetnika, česa nas dolžijo in kaj želi od mene izvedeti. Ko mi to splošno, vendar pa brez vsakih konkretnih slučajev pove, ga prosim dovoljenja, da smem sam diktirati protokol. Dovolil je, odšel za hip in me je pustil samega z avskultantom. Jaz sem posegel na široko, govoril o delovanju v uradu in o stikih s prebivalstvom, seveda v sodnih zadevah, ker v drugih z njim ne stojim v dotiki, o državljskih dolžnostih uradnika, a tudi o njegovih pravicah. Diktiral sem dve uri, da so fanta nazadnje prsti boleli, kakor mi je sam potožil.

Nazadnje je prišel na zagovor naš okrajni sodnik Levičnik. Kako je ta potekal, smo sklepali iz tega, da smo slišali njegov visoki in razburjeni glas na hodnik. Ni pestil Schrey Levičnika, ampak Levičnik Schreya. Konec je bil.

ta, da je Schrey izginil iz Ptuja neopas ženo in brez slovesa.

Čakali smo sedaj, kaj bo dalje. Ni smo imeli nič v rokah, da bi mogli zahtevati formalno končno rešitev te inkvizicije. Ker nam naposled vendar ni bilo vseeno, da se nas spravi pred javnostjo v tak položaj, smo porabili vsako priliko, da smo ustno zahtevali, kaj se je ukrenilo na to preiskavo. Dobili nismo drugega odgovora, kakor da to sploh ni bila disciplinarna formalna preiskava, ampak da so bile samo porizvedbe. Stvar je polagoma zaspala in smo jo tudi mi dejali ad acta.

Ko sem menda leto pozneje kompetiral za državnega pravdnika namestnika v Novo mesto, sem vendar izvedel od kompetentne strani sodbo o tej mučni zadevi. Višji državni pravdnik grof Gleispach me je povabil k sebi v Gradec. Sprejel me je zelo prijazno in je smehljaje dejal, da me je povabil radi tega, ker me hoče videti. To je gola resnica, pravi: «Vi ste kompetent za Novo mesto, imate pa uvaženega tekmeča, adiunkta Tomšiča iz Ljubljane, ki je službeno celo starejši od Vas. Mož kot sodnik na najboljšem glasu, je revež telesno hrom. Ni lepo, a tu je neizogibno, da se to uvaža. Državni pravdnik je eksponirano mesto, in veste, kako se posebno preprosto ljudstvo iz telesnih hib rado norčuje.» Beseda je dala besedo in naposled je zabrenknil tudi na politično struno ter mi dajal navodila, kako mora v tem oziru stati državni pravdnik v rezervi. «Svoje nazore», sem mu odvrnil, «sem imel priliko v Ptujju obširno razodeti!» «To mi je znano, tam niste v nikakem oziru obremenjeni» (dort liegt Ihnen nichts zur Last) mi je odvrnil in avdijsenca je bila končana.

★

Bilo je leta 1887., ko se je v avstrijskem parlamentu pri državnem proračunu razpravljalo o justični upravi. Imel sem svoj prvi govor v zbornici, precej obsežen in podroben. Justične razmere in osobito zapostavljanje ali točneje rečeno: zabrano slovenskega jezika na uradih in posebno pri sodiščih, zlasti na Štajerskem in Koroškem, sem dobro poznal. Služil sem 6 let na Štajerskem (Ptui) in iz Koroške mi je pošiljal podrobne informacije prijatelj dr. Pekolj, ki je tam služboval kot sodni adjunkt. Če se pomisli, da je bilo tedaj pri sodiščih, osobito na Štajer-

skem in Koroškem, večinoma vse zasledeno z nam nasprotnimi elementi in tako tudi v ministrstvu samem, kljub temu, da je bil justični minister že več časa dr. Prazak, ki pa je prebiral svoje uradništvo jako oprezno, dejal bi skoro plašno in se le polagoma obdajal z uradnim svetom po svojih intencijah. — od Slovencev je bil pozvan v ministrstvo okrajni sodnik iz Ptuja Levičnik — ni ostal moj govor neopažen in v justičnem svetu in v visokih krogih, kar svedoči naslednja dogodbica.

Po odgoditvi državne zbornice, ko sem bil zopet na svojem mestu pri državni pravdniku v Ljubljani, mi prispe nekega dne pisemce predsednika deželnega sodišča Kočevarja, v katerem me vabi k sebi. — ne vem več natanko s kakimi besedami, — a v jedru zaradi mojega nastopa v državnem zboru. Jaz bi stavil, da tega ni naročil minister Prazak sam na lastno pest, ampak najbrže po vplivu svojega uradništva. Na to pismo nisem reagiral ne pisмено ne ustno. Kočevar ni bil moj šef in čeprav sem mnogokrat sedel poleg njega v internih sejah kot zastopnik državnega pravdnika, ni nikdar omenil mojega molka. In če bi bil to storil, sem bil pripravljen odgovoriti, da nisem po zakonu nikomur dolžan odgovora za svoje izjave v državnem zboru. Najbrže mu je bilo to v mislih, ker je mirno prenesel moje ignoriranje njegovega vabila. Čez tedne in ko sem mislil, da je stvar že pozabljena, mi dostavijo drugo pismo — rezervat. — v katerem me prosi naj pride, ker ne gre morda za kako opravičevanje mojega nastopa, ampak da želi ministrstvo izvedeti, kako bi se dognale vse te krivice, o katerih sem govoril. To drugo vabilo je dobilo to obliko najbrže zato, ker je bržčas preds. Kočevar poročal, da se za prvo vabilo nisem zmenil. Na vabilo v tej obliki sem se seveda odzval ter podal željeno izjavo, naglašajoč v uvodu, da dajem izjavo prostovoljno in v interesu stvari, ker nisem za svoj imen govor nikomur dolžan odgovora. V stvari sami sem izjavil, da je neverjetno, da bi justični upravi ne bile znane razmere posebej na Štajerskem in Koroškem glede uporabe slovenskega jezika pri sodiščih. Sicer pa je prav preprosta reč, da se to dožene. Pri sodiščih v izključno ali delno slovenskih okrajih naj se v registraturah vzamejo akti konvoluti, — nekateri, zadostujejo »štihroben« — in se bo videlo, da so moje pritožbe do pičice

utemeljene, ker so vsi spisi izključno nemški.

Ko smo prišli na jesen zopet k zasedanju, sem imel opraviti pri justičnem ministru. Beseda je nanescila tudi

na ta dogodek in minister je dejal, «da za enkrat ne bo nič dalje ukrenil, naj za sedaj zadostuje, da gospoda vé, da je kontrolirana.»

Ignotus:

Zimske rože.

Ali naj vam pripovedujem o cvetlicah, ki cveto v času, ki je najbolj sovražen rožam — v ledeni zimi? Popeljal bi vas v razkošne cvetličnjake naših vrtnarij. Zunaj leži debel sneg in umazana megla pritiska k tlom, a tu pod stekleno streho cveto vijolice, nagelji, dalije, krizanteme in bogsigavedi kake cvetlice še.

Morda pa želite nasvetov, kako se goje zimske cvetlice «za hišo in dom»? Da bi vam cvele v dneh, ko okrog vogalov zavija veter in buta z zasneže-

na ta dogodek in minister je dejal, «da za enkrat ne bo nič dalje ukrenil, naj za sedaj zadostuje, da gospoda vé, da je kontrolirana.»

Hotel bi se za trenutek pomeniti z vami o zimskih rožah. Nemara pa bi lahko začeli pri ptičih, denimo pri vrabcih, tistih drobnih postopačih, ki v mrzlih dneh potrkajo s svojimi kljunčki na okna dobrih ljudi, kakor da bi slutili, da je človek žarišče dobrote. Da lahko človek greje tudi takrat, ko je v vsem neskončnem prostoru zima. Ko ni niči veje, da bi vrabec prosto sedel na njo in da ga ne bi zazeblo od brezčutnosti prirode, ki ga je dala.

O vrabcih in o drugih ptičjih vga bundih veste, da prezebajo in da si iščejo hrane. Morda odprete zjutraj okno in jim nasujete prosa. Morda jim nosite drobtinice v park, kjer so ponekod postavili ptičja prehranjevališča, prave pravcate «ljudske kuhinje» za naše pernate postopače. Morda ste naredili hišice na domačih drevesih, do brodelne azile, kamor se lahko zatečejo te drobne božje stvarce, ko nagonski strah, ki vidi v takih novotarijah neznansko čudežne gradove, podleže drugemu nagonu, nagonu samoohranitve, ki išče varnosti in zavetja pred kruto zimo.

Tako je tedaj s ptiči. Ali kaj je z usodo zimskih rož?

Če govorim o usodi, se mi zmerom zdi, da obstoji samo človeška usoda.

Ste-li že mislili na človeško usodo, ki jo izražajo zimske rože?

Morda zimske rože prezebajo, morda ne. Morda jim je gorko. Zlasti cveticam v vrtnarskih cvetličnjakih, kjer morajo kliti in rasti, da ubogajo gosnadarja, ki razpolaga z njihovimi šibkimi telesci, z njihovo ljubeznijo, z njih peclji in prašniki, z njihovimi koreninami, z vsem, kar je v njih svetega in lepega.

Zakaj tudi cvetlično življenje je sveto.

Še svetelše je ptičje življenje.

nimi vejami ob okna, a od peči se širi prijetna toplota. Morda bi radi izvedeli, kako prezimujejo naše cvetke, kako počivajo v njih soki, ki spomladi vzkipe in poženejo divno cvetje?

In še svetejše, najsvetejše človeško. Z vidika prirode, s stališča neskončnosti prostora in večnosti časa, ki se v njem rode in umirajo svetovi in ki mu tudi obstoj cele naše zemlje ni važnejši od obstoja cvetlice v travi, ptiča na veji in človeka v boju, s tega vidika je vse enako.

Vse je sveto in nič ni sveto.

Ali z vidika človeka je najsvetejše človeško življenje.

Ste-li mislili kedaj na otroke, ki pridejo na svet prav tako kot rože, kot sveti sad privlačnosti, ki obstoji med dvema spoloma in ki morajo rasti samo za to, ker jih vrtnar izkorišča. Včasih pa tudi za to ne. Rastejo, ker jim je bilo dano življenje.

Gorko je cveticam v vrtnariji. Ni njihov čas, vendar pa cveto, ker jim je dobro. In ne čutijo več in ne žele več ko samo to gorkoto. Prevarjene so, a so zadovoljne.

Strašnejše je, če je prevarjen za življenje človek in mora rasti in mu ni gorko. Zebe ga, nima kruha. Težko je ptiču, če ne najde dobre »ljudske kuhinje« in varnega azila, ali neprijetno težja je človeška usoda. Usoda otrok. Usoda revežev.

Hotel sem, da bi pred zimskimi rožami mislili na velike probleme našega časa: na socialne probleme. Ljudje smo in bodimo vedno ljudje.

So še rože, ki jim je tudi dobro, katerim pa je težko, če so izražene v človeški usodi. Spomnite se cvetic v

domači hiši. Prezimujejo. Nekje na toplejšem prostoru čakajo pomladi in solnca. Ko pride njihov čas, kako veselo bo zaplalo v nevidnih žilah, s kako srečo bodo cvetele.

Kdo ve, kaj občutijo cvetlice? So onstran sreče in nesreče. Ali mi ljudje nismo. Nam je vse v tem: sreča ali nesreča.

Hotel bi, da bi se večkrat spomnili vseh naših bratov in sester, ki čakajo nekje zadaj za nami, da jih postavimo na solnce. Da tudi oni vzbrsté in občutijo slast ljubezni in sreče. Da občutijo solčno gorkoto življenja.

Hotel bi, da bi včasih mislili tudi na nesrečne, na one, ki žeja po lepoti in dobroti, po človeških srcih.

Z drugimi šesedami: da bi vsi mi, kar nas je, proučevali vprašanje človečnosti in človekoljubja in začeli izvajati to, kar nam bo velela vest.

Povsod, pri slednji tihi roži, ki čaka v kakem kotu pomladi in oživetja.

Kaj so v primeri s tem ledene rože na oknih? Begotna igračka vode in mraza. Ali nekje sem bral, da bi moral človek občutiti pred njimi svojega Boga. Zakaj skrivnost so. Atomi vode se izkristalizirajo v nežne, včasih umetniško zaokrožene oblike. Tudi mrtva snov poje hvalo in slavo vesoljni Lepoti.

Mene je zmerom ganila večna skrivnost teh mrtvih. In bi hotel, da bi mislili tudi vi na večnost rož.

Inž. Ferdo Lupša:

V indijskem pragozdu.

Doživljaji Slovence v domovini: slona in tigra.

Sedaj, ko je pokrila našo domačo zemljo snežna odeja in je človeku tako prijetno za družinskim ognjiščem, se misli kaj rade bavijo s preteklostjo. Ob plapolanju ognja v peči mi hite spomini čez morje in ocean tja v bujno in divjo siamsko prirodo v zadnji Indiji, kjer sem preživel mnogo let, ne prestando občudujoč bogastvo prirode in njene tisočere posebnosti.

Bilo je l. 1916., ko sem se odpravil v znanstvene namene iz severnega Siama v deželo Shan ob vletoku, ki se imenuje Mekong. Čitateli, ki ima pri sebi kak atlas, bo rade volje odprl zemlje-

vid zadnje Indije in poiskal svet, ki se bo okoli njega sukal moje pripovedovanje. Moja karavana je prvič razprostrla šotore v majhni naselbini Ban Pa Podlavar naselbine, ki se imenuje v jeziku domorodcev prijaiban, me je prijazno sprejel in mi v pogovoru omenil, da bivajo v pragozdu tik za naselbino divji pavi. Saj čitateli poznate te krasne ptice, ki jih goje v domačene tudi po nekaterih naših hišah. Prišla mi je neodoljiva želja, da se podam na lov na tega ponosnega predstavitelja pernatih prebivalcev indijske džungle (pragozda). Vaški župan je do-

jal, da je prilika za lov jako ugodna. Domenila sva se, da mi naroči za prihodnje jutro moža, ki se spozna v pragozdu in ki me bo privedel tja, kjer so se pavi navadno zbirali.

★

Bilo je pred jutranjim svitom. Priroda je počivala v nočnem snu, ko sem zapustil z domačinom šotorišče. Drugega spremljevalca nisem vzel s seboj. Moj spremljevalec se je imenoval Keo. Krenila sva skozi manjšo goščavo: trnjev bambus, rontangovo grmičevje

in druge take rastline so se razrasle bohotno in nebrzdano, kakor vidimo to samo v pragozdu kjer človek ne vpliva na prirodu, ampak živi ves neskončni gozd prosto po svojih zakonih. Vendar pa še nisva bila v pravem pragozdu. Ko sva dospela na rob džungle, se je pojavilo na nebu prvo svitanje. V gozdu je ležal temnozeleni mrak. Človeško oko se mu kmalu privadi in razločuje posamezne predmete.

Pot ni bila lahka. Moj spremljevalec je tuintam s svojim nožem (prirejenim nalašč za džunglo) odsekal kako vejo, včasih pa je napravil zareze v drevesno skorjo. To so bila sicer neznatna vendar pa njegovemu večjemu očesu zadostna znamenja. Bila je nekaka Arijadina nit v labirintu divje prirode. Gorje človeku če se ta nit v pragozdu pretrga! Skoraj brezupno si izročeni divjim silam in zverine so tvoj poslednji sodniki!

Moj spremljevalec se je včasih ustavil in nekaj poslušal; nato pa je položil dva prsta na usta in zavpil na ves glas, posnemajoč klic divjega pava: »Keo vok, keo vok.»

Ni trajalo dolgo in že se je oglasil iz goščave, nekoliko streljajev dalje, enak glas. Previdno in potihoma sva šla naprej; kako daleč, sam ne vem. Keo je stopal pred menoj, se nagibal zdaj na eno, zdaj na drugo stran in obračal jastrebje oči okoli po drevesnih krošnjah. Zdajci je obstal, se obrnil k meni, stopil korak nazaj in mi zašepetal na uho: »Nok jung» (pav). Pokazal je s prstom skozi goščavo v krošnjo velikega drevesa. Nekaj časa nisem opazil ničesar; pav je sedel v vejavi kakor kaka temna pošast, popolnoma zakrita z listjem.

Čez par trenutkov sem sprožil. Strel je odmeval daleč tja po džungli. V okolici je zašumelo in hipoma se je oglasil živahen krik prestrašenih gozdnih prebivalcev. Krdelo papig se je dvignilo z bližnjega drevesa in vrešče sfrfotalo v temno goščavo. Tudi divji petelin jo je s svojo družino naglo popihal na varno. Nekje v daljavi se je dvignil velik rinoceros-ptič in odia dral kričaje nad pragozd v zračne daljave. Lovska boginja mi topot ni bila naklonjena: strel ni zadel le nekoliko drobnih vej je odtrgal, pav pa je s svojo družino vred srečno odletel. Potem se je zopet vse umirilo in je zavladovala tišina, kakor da se ni nič zgodilo.

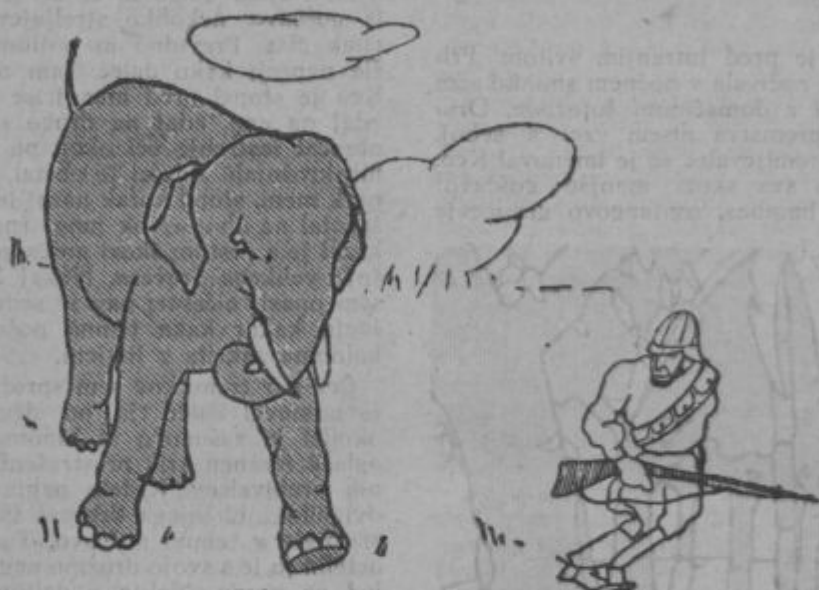
Medtem je prodiral v džunglo beli dan. Obisi pragozda so postajali jasnejši. S spremljevalcem sva pridno sledila pava. »Keo vok keo vok» — se je oglasilo iz bližine. Namignil sem spremljevalcu, naj čaka in sem šel previdno naprej v smeri, odkoder se je slišal pavov izzivalni klic. Trnjava goščava mi je zapirala pot in pogled naprej je bil vedno težji. Ali lovska strast me je gnala globlje in globlje; zabrisal sem vse sledove za sabo. Ne strpno sem sledil klicu »keo vok«, ki je prihajal z raznih strani. Končno sem vendarle ugledal skozi vejevje pavov draciozn rep. Še nekaj korakov in bi bil sprožil puško. Ali pav se je na mah dvignil — naihbrže je zaslutil nevarnost — in mi vreščaie izginil izpred oči.

V lovski strasti sem pozabil ne samo na spremljevalca, ampak tudi na vse druge okoliščine, ki bi mi utegnile postati usodne. Pozabil sem na nevarnost, ki mi je stalno pretila s strani

tigra. Tudi nisem mislil na to, da bi se bil lahko izgubil v pragozdu in da mi v tem primeru niti moj vešči spremljevalec ne bi mogel pomoči.

Pot je bila vedno težja. Razni zavišči, trnjeve rotang-palme, aroide, li-

nje se je kazalo v jasnejših podobah. Glej onele mogočne girlande lijan in bodečega rotanga, ki s svojimi skrivljenimi ročicami, trepetaje kot silfide, vabijo v objem preproti in druge rastline, da jih končno v preobilju listja

jane in druge rastline so se zgrinjale vedno bolj nagosto in zapirale pot. Tuintam sem si pomagal z nožem. Nisem niti občutil, da sem se opraskal. Slednjič se mi je želja izpolnila: prodril sem v bližino pava, sprožil puško in ponosni ptičji princ indijske džungle je padel mrtev na tla.

Sele po sem premagal lovsko zadoščenje, ki se me je lotilo nad plenom v roki, sem se zavedel, da sem sam v tajnostni tišini divjega pragozda in da moram čimprej najti pot domov.

Jel sem klicati spremljevalca,

«Keo, Keo!»

«Keo, ju nail» (Keo, kje si?)

Klic je odmeval daleč po džungli, ali odgovora ni bilo. Se nekajkrat sem ga ponovil — zaman. Evo, sem le te je zapeljala lovska strast, sem si očital. Morda pa jo je moj Keo popihal domov in pustil tujca na cedilu? Bogsigavedi.

✱

Taval sem sam samcat po divjem gozdu. Solnce je prodrlo tuintam goste drevesne krošnje, vsenaokrog je valovilo življenje — ali prazno in strahotno, brez človeka. V soju, ki je padal v polmrak džungle, je bil gozd pravljeno lep. Vse njegovo bujno življe-

in cvetja neusmiljeno zaduše. Ziva podoba boja za obstoj. Kakor med ljudmi; močnejši tlači slabšega, zviti človek premaga manj zvitega. In za poezijo so skrbele aroide, ki so se vzpenjale od zgoraj navzdol ter so se zdele s svojimi zračnimi koreninami kakor niti pajčolana gozdne boginje «Thevapa». Vsepovsod neusmiljena sila, ne prestana in kruta borba za prostor, luč in življenje. In vendar — popolna tišina, zloslutno molčanje...

✱

Zame, ki sem se izgubil v tej strašni goščavi, je bilo molčanje džungle še težje. Kakor iz onega sveta se je slišal zdajpazdaj kak glas iz neznane globine pragozda. Skrivnostni, mistični. Le glasu mojega spremljevalca ni bilo.

Svet, ki sem po njem hodil, je bil mestoma hribovit, mestoma dolina; tuintam tudi skalovje. Zdajpazdaj sem naletel na debele plasti humusa z ostanki iztrohnelih rastlin. Ozračje je bilo zelo vonjavo: dišalo je po orhidejah in vmes po opojnem vonju izhlapevaločega rastlinstva in gozdnih tal. Tak močan vonj je povzročal glavohol in tiščanje v prsih. Oglašal se je glad, ki sem ga skušal potolažiti z divjim sad-

jem. Bil sem v položaju pračloveka; le znanje mi je sveto kakor slabo brleča luč. Toda kaj je to v primeri z divjo prirodo!

Iskal sem izhoda, a zaman. Že se je nižal dan. Če ne najdem poti iz pragozda, bo treba poiskati prenočišče. Kje — sredi med zverinami, v sosedstvu tigra? Zasledil sem primeren prostor v vejevju mogočnega drevesa, ki so ga močno zarasle lijanec. Splezal sem po lijeni na drevo in si naredil v precejšnji zračni višini gnezdu podobno zavetišče. V tem sem imel že nekaj izkušenj, ker nisem bil novinec v potovanju po džunglah.

Kmalu je nastopila tiha noč — temna, brez zvezd, neskončna. Narava je vsepovsod počivala. Že v prvih nočnih urah sem slišal v neznani daljavi zamolklo rjovenje kralja džungle — krvočnega tigra. Tiger se je, sodeč po glasu, podajal na rop. Kmalu se je oglasilo tudi trobentanje slonov, ki so najbrže odgovarjali tigrom na izzivalni pozdrav. Kakor fantje vasovalci v naših vaseh... No, lahko mi ni bilo pri srcu in vso noč nisem zatisnil očesa. Puška je bila venomer pripravljena...

Ob jutranjem svitu sem zopet ves oživel. Splezal sem z drevesa in prodiral naprej. Zdajci sem začul neko šumenje. Zuborel je potok. Sedel sem na rob potoka in premišljeval. Kaj ko bi me lahko ta potok izpeljal iz strahotnega labirinta?

Usoda mi je bila naklonjena. Že ob prvih jutranjih urah sem prispel ob vodnem toku k neki skupini Laotov (domorodnih prebivalcev), ki so vlačili les k potoku. Lesti so mi postregli z rižem in suhim bivoljim mesom. Pripovedovali so mi, da jih je minulo noč napadel tiger, vendar pa ni imel uspeha. Bil je bržčas tisti tiger, ki sem ga slišal, ko je rjoveč hitel na lov.

Neki Laot me je potem ponesele s slonom skozi džunglo v Ban Pa, kjer sem prejšnji dan zapustil svoje šotorišče. Stoprav v prvih nočnih urah sva dospela nazaj. V šotorišču je plapolal velik ogenj, ki so krog njega sedeli moji spremljevalci. Blagodejna idila...

Bili so, kajpa, vsi v velikih skrbih, kajti Keo se je vrnil in sporočil, da sem zašel v pragozdu in da sem padel v kremplje tigru ali črnemu medvedu. Keo me je dolgo iskal, vendar pa me ni našel, ker sem se pregloboko izgubil. Uradnik, ki mi ga jeodelila vlada, je razposlal ljudi za mano, ki pa me niso mogli najti.

Drugega dne sem krenil naprej po laotskem ozemlju in v deželo Shan.

GAMMA:

Star običaj

Na Slovaškem imajo star običaj, da na Sveti večer pred večerjo gospodinje namažejo otrokom čelo z medom, češ, naj bi jih imeli ljudje tako radi kot čebele med.

Ali ni krasna ta misel? Ali se ne bi lahko razširil tak običaj tudi med nami? Sam med sicer ne bo zalegel; kar pa je v tem običaju krasnega, je težnja, da bi ljudje ljubili otroke. To se nam zdi nežno in prijetljivo.

Ali pod to težnjo tiči še globlja misel: da bi ljudje ljubili ljudi. Pa ne zgolj nekatere: vse.

Kje na svetu so čebele, na katerih zlatih travnikih, ki nosijo tak med?

Mimogrede . . .

Svečani sprejem poslanikov pri ministrskem predsedniku v neki azijski državi. Zbrani so vsi inozemski poslani in domači ministri.

Nenadoma opazi angleški poslanik, da mu je nekdo ukradel dragoceno uro. Diskretno stopi k ministrskemu predsedniku in mu ves razburjen razodene, kaj se mu je pripetilo.

— Ali sumite koga, Ekscelenca? — vpraša ministrski predsednik prestrašeno.

— Zdi se mi, da je izmaknil uro onile gospod, ki odhaja skozi vrata.

— Nemogoče! To je vendar naš pravosodni minister!

—!!

Ministrski predsednik občuti vso neprijetnost položaja in pravi, da bo zadevo uredil. Zapusti dvorano in se vrne čez malo časa z ukradenim urom.

Angleški poslanik je bil prijetno presenečen in je zahvaljujoč se vprašal:

— Gospod ministrski predsednik, kaj je dejal gospod pravosodni minister, ko ste mu vzeli uro? Menim, da mu je bila zadeva izredno neprijetna.

— Nikar ne skrbite — je odvrnil ministrski predsednik — saj sploh ni opazil, da sem mu potožil uro iz žepa.

★

Slavni ameriški pisatelj Mark Twain, čigar povestim se je smejala vsa Amerika, je nekoč na povabilo protialkoholne organizacije predaval v nekem mestu o škodljivosti alkohola. Predavanje je bilo, kajpada, resno. Ko je Twain prebral prvi stavek, je bruhnilo vse občinstvo v presrčen smeh. Twain je bil presenečen: Zlodja — si je mislil — saj vendar nisem zinil nič smešnega! Prekinil je predavanje in prosil občinstvo miru, češ, njegova izvajanja so resna in naj občinstvo ne pričakuje humorja.

Nato je Twain nadaljeval. Zopet ga je prekinil smeh. Občinstvo je mislilo, da je predavateljevo naglašanje resnobe zopet kak humorističen »trik«. Twain je izgubil živce in je jel razburjeno kriliti z rokami ter mrgoditi obraz. To pa je bilo v resnici smešno in ljudje so se uprav krohotali.

Twain je bil vedno bolj razburjen in je slednjič ogorčeno zavpil:

— Norcem ne bom govoril.

Zdaj je šele občinstvo vzljubilo dvotipnega Twaina. Pristopilo je par mož, ki so vzeli humorista na ramena in ga zmagoslavno nesli po dvorani. Twain, ki je redko nastopal kot javni govornik, je bil deležen navdušenih ovacij.

— Ta je iznajdljiv šaljivec! — so vzklikali čitatelji njegovih spisov in ga pozdravljali.

Twain pa se je cmeril in je premišljeval o zabranjenemu sadu šaljivcev, ki se imenuje — resnoba.

★

Ali ste že opazili, da ljudje dobro pomnijo imena onih, ki so iznašli kako neprijetno reč, da pa ne vedo, komu naj se zahvalijo za dobrine, ki store naše življenje lepše in slajše? Vsak človek ve, kdo je izumel smodnik in telefon, ali kdo je prvi zasnoval dohodninski davek. Povejte pa to - le: Kdo je izumil kavarno, cigareto, poljub in blazino? Človeštvo je očitvidno pozabilo svoje velike dobrotnike!

★

Naš Pašić!

Številne anekdote se pripovedujejo o njem in še več jih bodo znali zanamci. Bolj ko se pomika čas njegovega življenja v preteklost, bolj legendarno postaja njegovo bitje in žitje.

Hercegovinski kmetje pripovedujejo o Pašiću zrodbe, ki že močno diše po legendah in pravljicah. Taka je n. pr. pravljica o sestanku Pašića z bivšim nemškim cesarjem Viljemom II. V resnici se nista nikoli videla . . .

Napočile so težke ure za srbski narod — se začena pravljica. Tedaj se je Pašić spomnil, da gospoduje v daljnji švabski deželi mogočni cesar Viljem. Nadejal se je od njega pomoči. Težko se je odpravil na pot, toda ljudski blagor je zahteval to žrtev in modri državnik se je vdal.

Bog ve, koliko časa je hodil v daljnjo švabsko deželo. Pa je prispel do Viljemovega gradu. Na vratih je stal mogočen stražnik, ki ni pustil nikogar v palačo, če mu ni povedal, kaj želi od cesarja. Pašić mu je razodel svoje želje in vojščak se je odvrnil:

— Cesar te bo sprejel, vendar pa počakai, ker ga ni doma. Pridi lutri ob tem času! Toda pazi na mačka s svečo!

Pašić je vprašal, kaj naj to pomeni, ali »Švaba« je že občutil, da je preveč povedal in ni niti črnil več.

Pašić je dolgo premišljeval in ugibal, kaj nekaj pomeni maček s svečo. Ponoči se mu je sanjalo o tem in mu je v sanjah prišla rešitev.

Drugega dne je krenil na dvor. Bil je takoj sprejet. Cesar mu je dejal: »Danes te prvič vidim. O tebi sem slišal že veliko glasov, zdaj pa bi se hotel preveriti, ali si res tako moder, kakor pravijo, da si. Preden boš razodel svoje želje, mi moraš odgovoriti na neko vprašanje. Po tem te bom sodil in ti izpolnil želje.«

Pašić si je pogladil dolgo brado in si je mislil: Če bo začel z mačkom, ne vem, ali bom uganil. Toda Viljem je vprašal tako-le:

— Kaj je boljše: ljudstvo ali inteligenca? Kaj je močnejše: narava ali vzgoja?

Pašić je brž odvrnil:

— Ljudstvo je boljše od inteligence in narava je silnejša od vzgoje.

Viljem se je namrdnil in rekel:

— Ei, ej, Pašić! Zdaj vidim, da nisi tako lokav. Bo težko izpolniti tvoje želje!

In je ukazal:

— Odprite vrata!

Vrata so se odprla in v sobo je planil ogromen maček. Šel je k zadnjim vratam in prinesel k sprednjim vratam

gorečo svečo. Nosil jo je — Bog spoštuj sv. krst — kakor pop svečo v cerkvi.

— Glej, Pašić in prevdarih — je dejal Viljem smehljaje. — To je inteligenca, Pašić, ne pa ljudstvo! To je vzgoja, ne pa narava.

Maček je nosil svečo pred sabo in ni niti trenil z očesom. Vražji premetenci so Švabi. Maček nosi svečo in si ne ožge brki!

— Zdaj pa povej, — je rekel Viljem — čemu si prišel k meni?

Tedaj pa je Pašić molče potegnil roko z žepa in spustil miš.

No, ko bi videli, kaj je bilo sedaj s švabsko modrostjo! Miš teka okrog in se hoče rešiti, maček pa na mah pozabi na svečo, mačja narava se vzbudi in začne se lov za miško.

Viljem je strme zrl sad svoje vzgoje. Sveča je ugasnila na tleh in maček je lovil miš.

Pašić se je cesarju lokavo smehljajal in ga vprašal s pogledi:

— Kaj pa to pomeni?

Tedaj je Pašić izpregovoril:

— Glej, tako je cesar. Tudi mačka je lovila miši pa kaj jih ne bi njen sin. Taka je mačja narava, zato je pozabil na vzgojo.

In tako je maček vlovil miš, ni pa Viljem vlovil Pašića. Radi tega ni hotel uslišati njegovih želja. In zato je izbruhnila velika vojna.

Kaj pravi dr. Vseznal.

Dnevna potreba vode (voda, kava, juha, sadje itd.) iznaša pri odraslem človeku največ 2000 do 3000 gramov, t. j. 2 do 3 litre.

Praviloma srce 4krat udari, ko človek enkrat diha.

Rdeče krvno telesce tehta 000008 grama. Teža, ki si je ne moremo niti zamisliti.

Neka angleška bolniška blagajna je doglala na podlagi 7letnih opazovanj, da so pri oddelku za abstinente plačali 4. pri oddelku za zmerni pivec pa 13 delovnih dni za osebo in leto.

Človeško telo vsebuje več bilijonov celic. (Bilijon je milijon milijonov ali tisoč milijard.)

Človeška koža ima nižjo temperaturo kot iznaša temperatura v notranjosti. Najhladnejši je vrh nosa in uhelj, kjer ima koža samo 22—24 stopinj Celzija.

Ženske dihaajo hitreje kot moški in stari moške hitreje od mladih.

Veliki slikar in kipar Leonardo da Vinci je bil levorok in je izdelal vsa svoja dela z levico.

Solnce izžari v poletnem času na vsak hektar zemeljske površine toliko gorkote, da bi lahko dobili iz nje 17.000 konjskih sil.

Kilogram strdi izdeli 80.000 čebelic.

Dr. Valter Bohinec:

V podzemnem svetu.

(Odlomki iz predavanja v »Društvu za raziskavanje jam« v Ljubljani 24. 11. in na Vrhniki 19. 12. 1926.)

Naša slovenska zemlja je tako bogata na naravnih čudežih vseh vrst, da je ljubitelju narave petdeset prostih nedelj v letu preskromno odmerjen čas, da bi se mogel vsem posvetiti. Gotovo pa ni prav, da zanemarjamo naše Dolenjsko, dasi nudi svojim obiskovalcem mnogo zanimivih pokrajin, še manj pa je prav, da zanemarjamo in pozabljammo notranjski svet Slovenska srca bi ga morala ljubiti prav tako, kakor alpske vrhunce — saj je ta del naše domovine znan vsemu svetu kot ena najzanimivejših pokrajin zemlje sploh, kot pokrajina kraških pojavov, skritih podzemskih rečnih sistemov in jam. Že iz 13. stoletja, iz leta 1213, imamo zapiske obiskovalcev v Postojnski jami in od takrat glas o čarobnem kranjskem podzemskem svetu ne utihne več. Seveda govore starejša poročila o naših jamah le s težko prikrito grozo in šele 19. stoletje jim je šlo do živlega z orodji znanstvenega raziskavanja. Krog l. 1850 je bilo zanimanje zanje že toliko, da je nekdo čisto resno predlagal v časopisih, naj zgradijo nameravano južno železnico na progi od Ljubljane do Trsta pod zemljo, pri čemer naj bi se uporabili več kilometrov dolgi rovi Postojnske, Škocijanskih in drugih jam. In to je bilo v času, ko še niso poznali električne luči in ko je bil znan šele majhen odstotek kraškega podzemlja! Preiskavanje njegovih čudežev je zaposlilo učenjake še v celih drugih polovici 19. stoletja. Bili so to večinoma Nemci, ki pa so imeli in izrabljali izključno slovenske vodnike. Šele pozno smo se Slovenci lotili znanstvenega dela pod zemljo; posamezni raziskovalci mu tudi niso mogli biti kos, ker to delo brez lestev, svetilk, čolnov in drugih priprav ni mogoče. Zato smo večje uspehe mogli pričakovati šele z ustanovitvijo »Društva za raziskavanje jam« v Ljubljani l. 1910. To predvojno društvo je bilo razdeljeno na več skupin, predvsem na dolenjsko, kočevsko in hidrografično skupino. Njih mnogo obetajoče delovanje je prekinila vojna, lani pa je društvo zopet oživel, topot v najtežjih razmerah, a vendar je, kakor smo slišali na občnem zboru, v

enem letu pregledalo in znanstveno preiskalo nič manj kot 48 jam. Naloge, ki ga še čakajo, so velike, kajti naš podzemski svet skriva še nebroj neresenih problemov zlasti kar se tiče hidrografije. Prav z njo, ki bi pri svoji kompliciranosti zahtevala posebnega sestavka, se topot ne bomo toliko bavili, ogledali si bomo bolj podrobno le

Slika 1.: Skrape (po A. Heimu).

način postanka jam sploh, zlasti postanka njih vsebine, predvsem kapnikov in njih raznih oblik. Prav na kratko se bomo potem nekoliko ozrli na ledenice in obmorske jame.

Največja med vsemi doslej znanimi jamami je pač takozvana Mamutova jama v Severni Ameriki, ki ima dolžino približno 50 km, takoj za njo pridejo po velikosti naše kraške jame, ki so sicer mnogo manjše — Postojnska dosega 25 km dolžine znanih rogov — a tudi te nam pričajo o velikanskem pomenu pod zemljo tekoče vode; kajti voda jih ustvarja. Voda deluje na kamenje na dva načina, mehanično in kemično. Deževne kaplje dosegaajo zemljo s precejšnjo silo; na vsaki njivi, na vsakem golem obronku lahko vidimo učinek odtekaioče dežnice, ki odnaša fine delce zemeljske površine. To se dogaja pri vsakem dežju v brezštevilnih ozkih črtah, ki jih prihodnji nali-vi poglabljajo, dokler nimamo pred seboj pravih žlebov, po katerih drvi voda tem lažje nizdol. To mehanično delovanje tekoče vode, erozijo, pod-

pira v izdatni meri kemično, kamenje razkrajajoče delovanje vode, takozvana korozija. Jasno je, da bo obojna uničujoča sila vode delovala najlažje v mehkejšem in lahko topljivem kamenu. Zato so podzemске jame našle svojo pravo domovino v apnencu in dolomitu, ki sestavljata naša kraška tla. Poskusi v laboratoriju so pokazali, da se raztopi en del apnenca v 10.000 delih mrzle, kemično čiste vode. Podnebna voda, ki pada na zemljo, pa ni morda kemično čista temveč sprejema na svoji poti poleg manjših množin kisika in vodika iz zraka, tudi precejšnje količine ogljikove kisline; ta podpira kemično razkrajajočo moč vode tako zelo, da raztopi ista množina vode, če vsebuje ogljikovo kislino, približno desetkrat tolikšno množino kamenja, kot kemično čista voda. Naravnost uničujoči učinek take vode na kraškem tlu nam pokaže naša slika št. 1. Izprva si moramo tu misliti ravno, lahno nagnjeno ploščo. Voda le po njej na opisani način odteka, ustvarila naiprej majhne žlebiče, a jih sčasoma razširila s svojim mehaničnim, zlasti pa s kemičnim delovanjem. Iz nekoč velike, ravne plošče so nastale takozvane škrape,

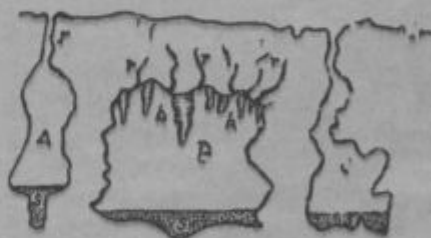

Slika 2.: Drevo, pod katerim se ugreza zemlja (fot. P. Kunaver).

razsekano in razgrizeno kamenje, kakor ga srečujemo povsod na Krasu. Kakor na površini, pa deluje v apnencu voda razdirajoče in uničujoče tudi pod

površino. Vsi studenci oziroma reke, ki izstopajo iz kraških tal, vsebujejo velike množine raztopljenih snovi. Izračunali so, da odnaša notranjska Reka v enem letu nič manj kot 210 milijonov kg kamenja v morje. Vsako leto se morajo torej v porečju tega kraškega večinoma podzemskega toka povečati obstoječe jame oziroma tvoriti nove v obsegu 80.000 cbm, kar bi odgovarjalo kocki s 43 m dolgo stranico. Da se to erozijsko in korozijsko delovanje vode v podzemlju vrši lahko tudi zelo hitro, nam lepo pokaže slika št. 2, ki je bila letos posneta v bližini Vrhnike: zemlja se tu udara pod drevesom tako, da so njegove korenine že čisto zunaj in je le vprašanje časa, da se jim odmakne še zadnje oporišče in trešči le količkaj vihar na drevo na tla. Pod njim se širi in vedno bolj pogloblja velika kraška dolina. Včasih se vrši tako udiranje zemlje tako naglo, da doseže pod zemljo se nahajajoče votle prostore in odgrne vhod v podzemski svet.

Nastanek in oblika jam je zelo različna in je odvisna ne le od trdote hriblja, v katerih se nahajajo, temveč tudi od lege njihovih plasti. Če stoje te plasti kolikor toliko pokončno, bodo tudi razpoke, po katerih odteka voda v globino, pokončne, in ji nudile lahko pot. Ako se nahaja taka razpoka neposredno na površini zemlje, kakor pri naši risbi št. 13 v slučajih A in C, bo

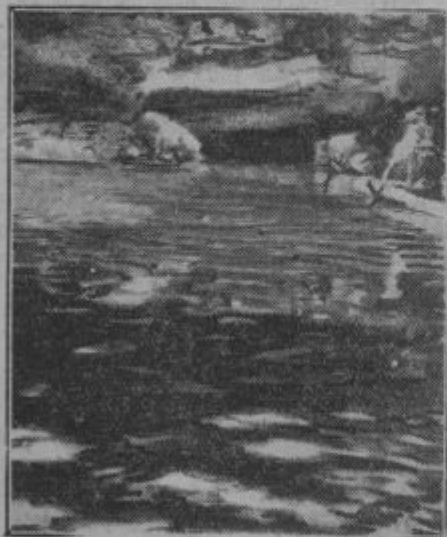

r = razpoke s = sediment
k = kapniki

Risba 13.: Shema jam s pronicajočo vodo (po Kneblu).

nastala ozka jama, ki je usmerjena le v globino in v kateri se tudi ne morejo tvoriti nikakoli kapniki, le tu in tam lahko prevleče siga njihove stene. Dno pokrivajo skozi zgornjo odprtino vnešeni in s sten jame same odkrušeni in odplavljeni sedimenti. Takih jam imamo na našem Krasu in zlasti na Dolenjskem več. Njih oblika je v mnogih

slučajih seveda mnogo bolj komplicirana, kot more to pokazati naša le shematična slika. Globina takih naravnih rogov lahko doseže velike izmere. Tako je n. pr. na Dolenjskem Okroglicu blizu Kampilja globoka 90 m, v Istri pa so jeseni l. 1924. tržaški jamslovci skozi več mesecev preiskovali jamo pri Račji vasi, ki ima svoje dno šele 450 m pod zemeljsko površino in je tako **najglobokejša** doslej znana naravna jama na zemlji sploh. Naša srednja risba B nam pokaže zopet drug tip jame, jamo s kapniki, ki je nastala iz večjega števila razpok, pri katerih je voda kemično raztopila vmes se nahajajoče hribine. V takih jamah nahajamo povsod kapnike, ki so tu mogli nastati nemožni po zunanjih vplivih na način, ki bo o njem govor še pozneje. Vse tri vrste jam, kakor jih vidimo shematično tu narisane, lahko združimo v eno skupino **jam s pronicačo vodo** ali kapnih jam, ki ne vsebujejo nobenih horizontalno tekočih voda.

Slika 3.: Velika Karlovica
(fot. V. Bohinec).

Njim nasprotno so jame, skozi katere tečejo reke. Izoblikovane so v obliki rogov z razmeroma majhno višino in širino, a zato večkrat prav veliko dolžino. Geograf in hidrolog se zanje najbolj zanima, ker mu odkrivajo tajna pota podzemeljskih voda in s tem potek podzemne razvodnice, manj pa privlačujejo turista, ker vsled svoje vlažne ne vsebujejo kapnikov. Seveda se dogaja, da preloži podzemna reka v

slučaju, da so skladi topljivega oziroma lahko propustnega kamenja, skozi katere teče, dovolj razsežni, svoj tok še globlje, tako da zapusti svojo prvotno strugo. Slednja dobi s tem značaj razmeroma suhe jame in kapniki se v njej lahko tvorijo. Ta slučaj imamo pri Postojnski jami. Njeni globokejši, vlažni deli, po katerih teče današnja Pivka, so brez siginih tvorb, višje ležeči deli, po katerih je voda tekla v davnih časih, pa so danes izpolnjeni s čudovitimi kapniškimi oblikami. O **rečnih jamah** na **povedano zadostuje**. V sliki št. 3 pokažem le Veliko Karlovico, znani odtok Cerkniškega jezera.

Vhodi v jame so prav različni. Sličnega kakor v Veliko Karlovico, imamo v več slučajih, razlika je le v tem, da so ti vhodi na suhem. Pri njih ne vemo nikoli, ali pridemo le v globok prepad ali rov, ki se po nekaj metrih že konča, ali najdemo v globini dohod h kaki prostornejši jami. V naravi nahajamo namreč obe obliki kapnih jam večkrat združeni tako, da imamo najprej globok rov, iz njega pa potem prehod v vodoravno ali polagoma v globino se spuščajočo votlino. V svojem pravem elementu pa je jamslovec, ko pride po premaganem vходу v prostore, kjer se prikaže v medlem svitu njegove svetilke **krasota kapniških tvorb v na različnejših oblikah**. Z njimi se bomo sedaj bavili nekoliko bolj natančno. S stropa vise v njih krasni tanki in debelejši kapniki, ki jih imenujemo **stalaktite**, iz tal pa rastejo proti stropu takozvani **stalagmiti**, ki so bolj debeli in zaokroženi. Rekli smo že prej, da se nahaja v podnebni vodi, ki pronica po propustnem apnenču v globino, precej ogljikove kisline. Ko teče ta voda skozi apnenec, se v njej tvori kalcijev hidrokarbonat in je te sestavine v vodi tem več, čim daljša je pot, ki jo mora napraviti voda skozi apnenčeve sklade. Če se temperatura vode poviša iz tega ali onega vzroka, ali pa če začne voda izhlapevati, se izloča ogljikov dioksid in nastaja mnogo težje raztopljivi kalcijev monokarbonat CaCO_3 , ki se izloča v jamah kot kalcitna konkrecija ali kot rečemo navadno, kot **šiga**.

Naša risba št. 14 nam pokaže shematično **proces nastanka šige** kakor tudi njenih kapniških tvorb. Ko pride z raztopljenim apnenčem nasičena voda skozi razpoko na strop jame, se ustavi tu v obliki prostoviseče kaplje.

Če so dani opisani predpogoji za izločevanje kalcita, se prosti del take kaplje prevleče s prav tanko kožico iz kalcijevega monokarbonata. Ko se pridruži kaplji že več od zgoraj prihajajoče vode, se kaplja večja in končno

Risba 14.: Nastanek sige in kapnikov I.

obteži tako da pade dol; pri tem se kalcitna kožica utrga, njen gornji rob pa ostane na mestu, kjer je kaplja prej visela. Tako nastane obroček, katerega prerez vidimo na risbi na levi zgoraj. Ostali del kaplje se je na dnu jame razblinil, voda je izhlapela in tako se je izločil ves v kaplji se nahajajoči apnenec. S prihodnjimi kapljami se ves proces nadaljuje, zgoraj se pridružuje obroček k obročku, dokler ne nastane ozka, na obeh straneh odprta cevka, njej nasproti se pa dviga iz tal siga v majhnem hribčku; ta ima na svojem gornjem koncu vdolbinico, ki je nastala vsled odbojne sile kapeli in ker ostane na tem mestu vedno nekaj vode, ki ne izhlapi. Ker pa prihajajo pronicajoče vode le redko skozi eno in isto odprtino v stropu, marveč od vseh strani, kakor je to v sredini zgoraj označeno z obstranskima puščicama, se obdaja cevka z vedno debelejšo plastjo sige, tako da nastane končno, kakor vidimo v risbi na desni, s stropa viseči kapnik ali stalaktit, njemu nasproti pa raste stalagmit, ki je obširnejši, ker dobiva toliko več kalcita; stalagmit tudi nima nikake cevke v svoji sredini. Proces se nadaljuje na način, ki je jasno razviden na risbi št. 15. Ne le dno jame se pokriva z vedno debelejšo plastjo sige, tudi kapniki postajajo vedno močnejši in se bližajo vedno bolj drug drugemu, dokler ne zadenejo drug ob drugega, kakor v srednji sliki in se končno zlijejo v močnen stebel, ki ima v svoji zgornji polovici cevko, a sicer izgleda, kakor da je zlit iz enega kosa.

Barva kapnikov je različna in vplivajo nanjo kemična in mehanična one-

čiščenja pronicajočih voda. Čisti, brezbarvni kapniki so zelo redki; v naših jamah imamo ponajveč neprozorne, rjavkaste kapnike, kar si lahko razlagamo iz tega, da vsebuje voda delce ilovice ali pa tudi železa. Če tečejo

Risba 15.: Nastanek sige in kapnikov II. (po Kyrleu).

pronikajoče vode najprej skozi ležišča bakra, kobalta ali niklja, se razkrajajo tudi majhne množine teh kovin in kapniki dobivajo rdečkasto, modro ali celo zeleno barvo. Take barvane jame se nahajajo n. pr. na Moravskem in Slovaškem in vzbujajo seveda pri širši publiki največje zanimanje.

(Konec prihodnjič.)

Življenje nima drugega vzroka in mi vsi prihajamo rad tega na svet, da vsak izmed nas izvrši svoje življenjsko delo in potem izgine. Emil Zola.

Nekdanji meriški prezident Andrews Johnson je omenil v svojem govoru v Washingtonu, da je nastopil svojo politično pot kot občinski odbornik in je potem stopnjema deloval v vseh zakonodajnih panogah. Neki nasprotnik ga je prekinil z opazko:

«Da, od krojača naprej.»

Prezident se ni čal zmotiti. Dejal je: «Nekateri gospodje mi očitajo, da sem bil krojač. Res je, vendar pa mi to ni v sramoto. Dokler sem bil krojač, so trdili vsi ljudje, ki so me poznali, da je moje delo dobro. Kdorkoli si je dal pri meni sešiti obleko, je bil zadovoljen. Vedno sem bil natančen, zanesljiv in mojster v tem, česar sem se lotil. Ni sramota, da je bil vaš prezident krojač; sramota bi bila, če bi bil slab krojač.»

Jevgenij Čirikov:

Pri fotografu.

Begunska zgodba.

Valja je navdušeno dekle. Narava jo je opremila s tako neizčrpno življenjsko močjo, veseljem do sveta in smehom, da niso zapustile vse grozote rdeče revolucije nobenega sledu v njeni duši. V zadnjem času je postala še bolj navdušena; prekipavajoče veselje je kar brizgalo iz njenih oči, smeha, urnih kretenj. Sploh ni več podobna »begunki«.

»Kaj pa vam je, Valja?«

Napad idiotskega smeha...

Vse je imelo preproste razloge: Valja se je zaljubila vanj, on pa v njo, in sreča je privrela čez roh mlade duše. Mar je mogoče skriti solnce? Mlada sreča je kakor solnce! Tudi ljubezen je solnce. Naj se skriva kakor hoče, bo vendar zasijalo in izdalo skrivnosti ljudem...

Valja stoji pred ogledalom in se smehlja svoji sliki. Niti ne opazi, da jo oddaleč gledam. Smehljaji so različni: zdaj skromni, zdaj široki s sijajočimi zobmi, zdaj zamišljeno otožni. To je cel potok »pomembnih« smehljajev.

»Valja! Niste bolna?«

»Zakaj?« je vprašala plašno Valja, stopila proč od ogledala in postala tako rdeča, kakor da so se razcveli na njenem licu maki.

»Nekoč je živel Narcis, lep mladenič. Zaljubil se je v lastno sliko v vodi žarečega potoka...«

»Saj vem! A motite se...«

Postala je še bolj rdeča in se pričela opravičevati, češ da sploh ni vase zaljubljena, in dobro ve, da sploh ni lepa, smehlja se pa kar tako, ne pa radi...

Prišel sem zasmehovati njeno zadrego, rekel sem ji, da je koketa. Valja je postala hudo jezna in v srcu mi je izdala svojo skrivnost.

»Ohljubila sem nekemu človeku svojo sliko in... prosil je, da bi se jaz smehljala na sliki. Saj sploh ne razumem, zakaj hoče, da bi se smehljala, a... saj vem, da se jako neumno smehljam.«

»A tako, izbirali ste smehljaj!«

Potem je pričela Valja vpraševati o fotografiji:

»Kateri je v Pragi najboljši, pa ni poseben dragi!«

Rekel sem naslov:

»Tam se fotografirajo samo zaljublenci, Valja, in v izložbi ni nobenega

človeka, ki se ne bi smejal! Tam se fotografirajo samo srečni ljudje v dobi najlepše ljubezni t. j. do dneva poroke vštevši svatbo samo!«

Minilo je več dni. Valja se ni prikazala. Nekoč zvečer se je plašno stresel zvonček v veži, potem je zazvonil dolgo in nestrpno. Bil sem sam doma, pustil sem delo in stekel v vežo, razburjen po nemirnem zvonjenju.

»Glej no, Valja! Kaj pa vam je? Zakaj ste tako resni in se nič ne smehljate?«

Valja je v resnici čudno izgledala. Nemir na obrazku, strah v očeh, jeza v glasu.

»Ne vem, kako bi se rešila tega bedaka. Zasleduje me...«

Očitajoče sem zmajal z glavo, ker sem mislil, da govori Valja o človeku, za katerega je študirala smehljaje. A zvedel sem, da sem se zmotil: govorila je o fotografu, pri katerem je naročila slike.

»Vtepel si je bedak v glavo, da sem se zaljubila vani in mi zdaj ne da miru. Preži na me in me spremlja... Tudi zdaj me je nadlegoval in gotovo me pričakuje zunaj... Ne bom šla sama domov.«

»Ostanite pri meni, zdaj se bosta povrnili žena in hčerka... Čaj bomo pili...«

Valja je ostala. Prišli sta žena s hčerko. Tovarišici sta se srčno poljubili in odšli na zaupen pogovor: iz njune sobe je venomer donel jasni deklški smeh. Pri čaju je postajala Valja dobre volje, smehljala se je z vročimi očmi in je povedala, kako se je dogodila vsa ta »bedarija«.

»Ko me je fotografiral, sem se smehljala, pa je mislil, bedak da z njim koketiram. Prvič so bile slike slabe vzela sem jih, a sem se fotografirala zopet. Smehljaj se ni posrečil. Zbežal me je, ker sem morala gledati zdaj aparat, zdaj njega. Potem pa se mi je predstavil in me spremljal do vrat. Šel je za menoj in je izvedel, kj stanujem. Poklonil mi je dva ducata slik, pravil je, da »so za poizkušnjo« — in velikansko povečano sliko. Nisem vzela, pa mi jih je poslal na stanovanje. Sluga jih je prinesel... Ne vem, kaj naj storim...«

»No, vidite, Valja, kako mora biti človek previden s smehljajem!«

»Nasmehnula sem se in vidim, da se ta neumnež tudi smeje. Potem so se pričeli komplimenti, globoki pogledi, potem krepko stiskanje roke. Kaka domišljija...!»

Pol leta pozneje je postala Valja fotografova žena in se ni več smejala.

Prišla je včasih Valjina mati, pohlevna starka, in je pripovedovala:

»Je vsaj konec tega begunskega pasjega življenja! Pošten človek je, lastna fotografila pomeni stalni dohodek; ljudje se bodo vedno fotografirali... Ne bo nikdar brez kruha. Kaj pa bi bilo, če bi vzela onega capina... Kaj je na tem, da je končal univerzo. Doktor juris je, a vendar nosi opeko na nove stavbe!

Zdaj bom vsaj v miru umrla. To je bilo pač njej namenjeno, to je bila njena usoda. Če se ne bi nasmehnula takrat ko se je fotografirala, se ne bi ničesar zgodilo! Niti smehljaj mu ni bil namenjen, a vendar... To je božja volja!»

Prišla je včasih tudi Valja in pravila:

»Kako neumni so ljudje, če pridejo k fotografu. Vsak se pači, hoče biti velik človek, veseliak, srečen. Prisiljeno se smehljajo, če pa je slika narejena, izgledajo, kakor da so odložili krinko... Moj Bog, kako sem se naveličala fotografije! To je zavod za norce...«

In Valja se je otožno smehljala, otožno je zrla v daljavo.

Vuk Karadžić:

Škola u Srbiji početkom prošloga vijeka.

Prepričani smo, da bodo čitatelji z veseljem pozdravili naš namen, da obelodanimo v sleherni številki kak sestavek v srbohrvaščini. Tako bomo najljepši pospeševali tisto zблиžanje, ki mora želeti vsak jugoslovensko čuteč Slovenec. Na koncu slede kratki podatki o pisatelju in slovarček manj znanih besed.

Uredništvo.

Do godine 1804. ni u sto sela niје било свуда једне школе, него који су мислили бити попови и калуђери, учили су по манастирима код калуђера или по селима код попова. Код свакога манастира било је по неколико ђака, па који су мањи, они су љети чували козе, овце, јариће, свиње, садили лук, ишли уз плуг, купили сијено, шљиве и т. д., а већи су ишли с калуђерима по писанији; а зими, пошто би сви у јутро допијели дрва, и по том већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у какву собу, те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче читати, или би сваки учио код свога духовника. Многи љети забораве што зими науче, а тако су гдјекоји учили по четири године, па још нијесу знали читати. Попови су обично имали по једнога или два ђака, који су такођер чували стоку, радили све домаће посло-

ве и носили водицу по селима. Ако ли би гдје у нахији била (или постала) школа, онда људи су из околиних села водили дјецу мађистору и платили му на мјесец те их он учио.

У школи су дјеца морала сједети и учити од јутра до мрака (само што иду к ручају); а кад уче и чате, морала су сва у глас тако викати, чатечи свако своје, да се у школи ништа није могло разабрати. У школи се је учили помало и писати, колико је учитељ знао, а остало су све науке биле као и по манастирима. Како по манастирима и код попова, тако и по школама, дјеца су почињала учити из рукописа (јер буквара није било), на пример учитељ напише дјетету што ће данас учити, па кад оно научи, а он напише друго и т. д. Кад који ђак тако из рукописа научи бекавицу, онда узме (славенски) часловац; кад научи и прочита неколико пута псалтир, онда је већ научио сву књигу; онда је могао бити, ако је хтио, поп, калуђер, мађистор, прота, архимандрит, а ако је имао доста новаца, и владика. Како год што је учитељ по својој вољи школу отварао, тако ју је и затварао кад му је била воља, па је ишао на друго мјесто, или се примао каквога сасвијем другог посла.

Za vladanja Црнога Ђорђија у Србији биле су постављене школе готово по свима варошима и градовима, а и по гдјекојим селима. У Биограду, осим мале двије школе (једна за варошку дјецу а друга за турску која су се била искрстила), била је Велика Школа какве Срби никад до онда нигдје нисо имали. Она је постала 1806; њој је први учитељ био покојни Иван Југовић. У Велику Школу примала су само момчад која су већ знала читати и помало писати, па су ондје учила на српском језику историју свију народа од постања свијета до данас, географију цијелог свијета и статистику свију држава, права (чини ми се римска), нешто мало из физике, начин како се пишу писма (свакојако), рачун, њемачки језик и «нравоучителна преподаванија». За све те науке била су свега три учитеља, и разлијењене су биле на три године.

Са Владом Црнога Ђорђије пропала 1813. године и ова школа, и учење књиге било се повратило сасвим на старо.

Чртца нам нуди занимиво културнозgodовинско сличице иза добе пред 113. лети. Писец те чртце је ена најзанимивејших србских оsebности в први polовици 19. stoeletja. Vuk St. Karadžić је rodом из Tršićа (roj. l. 1787). Tudi on se је vzgajal на način, kakor nam ga zgoraj opisuje. Stariši so ga dali в samostan, kjer se је učil čitanja, а le mimogrede, zakaj većino dni је bil s čredo на paši. Nato se је vrnil domov. Fe је Črni Jurij (Karađorgje), začetniк naše sedanje kraljeve rodbine, pripravil prvo vstajo, је vstopil k vojvodi Gjorgje Čurčiji за pisarja. Ko је vojvoda padel, је odšel Vuk в Sremske Karlovice in се pripravljал за gimnazijo. Ker pa је bil star 19 let, ga niso hoteli sprejeti in се је vrnil в Srbijo, kjer је izvrševал razne pisarniške službe. Ko so l. 1813. Turki ponovno zavladali в Srbiji, је pobegnil на Dunaj, kjer је živел do svoje smrti l. 1864. Dunajska leta so bila zelo plodovita in velikega pomena за srbsko hodočnost. Tu се је seznanil с Slovencem Kopitarjem, ki mu је bil učitelj in vodnik в Jezikoslovju. l. 1814. је spisal Vuk prvo srbsko slovnico, l. 1818. па prvi srbski slovar. Do tedaj so Srbi pisali neki с staroslovenščino in ruščino pomešani umetni језик. Vuk је vzel nase boj за uved-

bo ljudskega, čistega језика в škole in knjige. Izdal је krasne zbirke srbskih narodnih pesmi in је vztrajal do konca в боју за srbski pismeni језик. Vuka St. Karadžićа štejejo Srbi med svoje največje može.

Slovarček. Sestavek је spisan в ijekavščini (svijet), danes pa се navadno uporablja в srbskih knjigah in časnikih ekavščina (svet), dočim се ijekavščina uporablja pretežno pri Hrvatih. Kaludjer — menih; manastir — samostan; pisanija — zbiranje živil in denarja за cerkev ali samostan (naša bira); čuvati stoko — pastiti živino; nahija — bližina; madjistor (lat magister) — učitelj; ručati — obedovati; četiti — čitati; bekaštica — slogovanje в abecedniku; časlovac, psaltir — cerkvene knjige, molitveniki takratnega časa; prota, ashimandrit — duhovniške časti; vladika — škof; momčad — dečki; nравоučitelna преподаvanija — nauk o tem, kako је treba nравно živeti, се lepo obnašati itd. (Ti besedi sta primer srbsčine, kakršna је bila pred Vukom.)

Трије краљи.

Sirigel B. Puteanl.

ŠPLOŠEN PREGLED

Badnjak.

Naši bratje pravoslavne vere slave božične praznike.

Na Hrvaškem, v Bosni, v Srbiji so pozdravili srbski badnjak. Na Bolgarskem imajo svojega. V matuški Rusiji, v daljni, žalostni deželi boljševiškega nasilja, se božič s silo zatira. Star, častitljiv običaj se zasmehuje in na mesto narodnih in krščanskih svetnj se stavlja neke mednarodne, židovsko-profitarske puhlice. In vendar gre božič tudi čez ruske stepe in po ruskih vaseh. Ustavi se povsod, kjer so ljudje dobre volje in jih spomni, da je iz revščine in ponižanja v bellehemskega hleva nastalo odrešenje sveta v miru in ljubezni.

Različni so božični običaji med pravoslavnimi Srbi. Tu in tam segajo tudi med katoliško prebivalstvo in narobe. Celo v Istri se slavi badnjak po srbskem običaju. Povsod raznoterost in vendar v vsem edinstvo. Od Vardarja do Soče je ena duša — slovanska duša, ki je niso mogle izpremeniti ne tr vere, ne razne kulture, ne številne politične oblike. Pred 14 dnevi smo mi slavili božič; zdaj ga slave pravoslavni. Ne gre za to časovno razliko. Gre za duh, za slovanski božični duh.

Ta pa je ves ohranjen v badnjaku. Iz njegovega dha preprosta mistika davnega slovanskega bajeslovja in idilna lepota krščanskih božičnih legend.

Zgodaj pred vzhodom solнца gre gospodar v gozd po drevo. Ko ga podira, mora pasti na vzhodno stran, da je dostojno božične časti, ki se mu daje. Vzhodna stran je tista, kjer vzhaja solnce in od koder pričakuje človek vsega najboljšega. Morda je v tem običaju tudi rahla slutnja domovine človeštva, razvoja človeške moči, od vzhoda na zahod. In tudi Krstov nauk je prišel od vzhoda. Ko gospodar seka drevo, mora paziti, da ne padele treske na zemljo. Da ne bi nihče v tem letu umrl. Tudi človek je treska, ki pade v zemljo.

Na Sveti večer je v hiši vse pripravljeno za večerjo. Ko so vsi zbrani okoli večerne luči, stoji gospodar iz hiše, pred katero stoji »badnjak« (božično drevesce), sname klobuk in odnese drevesce v sobo. Pri tem kokodaka kakor koklja; otroci, ki gredo za njim, pa posnemajo glasove piščancev. Od vrat, kjer gore na obeh straneh sveče, gre gospodar z drevesom v roki v slednji kot in pozdravlja domače, ki

ga obsipujejo z žitom. Nato položi badnjak k ognjišču, postavi k njemu žitna zrna, malce strdi, masti in vina, košček vsakega jedila, ki je pripravljeno za večerjo ter pozdravlja drevo: »Izvoli večerjati!« Ponekod oblečejo drevo v novo moško srajco ali ga lepo ozaljšajo. Tako se v tem običaju odraža čaščenje prirode: drevo je izraz prirodne moči, ki naj človeka obilno obdari s hrano in obleko in mu oslajša in ozaljša trudapolno življenje. Pozdravlja ga kot človeka, zakaj človek je merilo prirode.

Badnjak se potem zažge; razvijejo se v raznih krajih različne šege. Plamenenje božičnega drevesa izraža nemara misel, da je človek z lučjo vere in kulture postal gospodar prirode. Ponekod se badnjak le deloma sežge; drugod skrbje, da zgori počasi. Zalivajo ga z vinom, ter ga puste tleti ves božični čas. Kdor pride prvi na božič v hišo, udari z oročjem v badnjak, da se raziskri; pri tem želi gospodarju, da bi imel toliko živine, konj, koz, ovac, čebel, sreče in uspeha, kolikor je isker.

Veliko skrite lepote je v božičnih običajih. Iz njih se iskri kakor iz tlečega »badnjaka« stara slovanska vera, vera v posebjeno prirodo, naivna in otročja vera, vendar pa še danes polna poezije, kakor vse, kar izvira iz mirnega sožitja z veličastno prirodo.

Mater ce i očevi.

Zadnji dve nedelji pred božičem se praznujeta med srbskim delom našega naroda kot praznika mater in očetov. Oba praznika sta cerkvena in obenem tudi narodna. Zadnja nedelja pred božičem je praznik očetov in se tudi imenuje »očevci«, predzadnja nedelja pred božičem pa je praznik mater in se imenuje »materice«.

V soboto popoldne pred matericami ali v nedeljo zarana večerjo otroci materam noge k stolu in matere se morajo odkupiti s kakim darom. Drugod po mestih polagajo pred nje tudi samo kako vrvice ali trak, a žene, vedoč, kaj to pomeni, se odkupujejo. Isto se ponavlja z očetmi pred njihovim praznikom, zadnjo nedeljo pred božičem. Običaji so na oba praznika enaki.

Sirotna deca hodi vezat k bogatinu, zlasti pa k materam ali očetom, ki so jim otroci pomrli. Svojim premoženjskim razmeram primerno obdarujejo seveda otroke z vsakovrstnimi darovi, običajno z obleko ali obu-

valom. Istotako poseđa deca prijateljske rodbine ter veže noge materam ali očetom.

Poročena, ki nista imela še nobenega otroka, teh dveh praznikov ne slavita in ji ma tudi nihče ne pride vezat nog. To čast uživajo samo oni, ki imajo ali pa so imeli otroke. Odkar imamo prestolonaslednika, praznuje »materice« tudi kraljica. »Očeve« pa kralj ter ob tej priliki bogato obdarujeta večje število siromašne beograjske dece.

Običajno veže ženska deca moške in moška deca ženske.

Ta lep arabski običaj se zlasti po vojni ginljivo praznuje. Stariši, ki so izgubili svojo dečo v vojni, posebno radi mnogo darujejo vojnim sirotam. V Beogradu je cela vrsta posebnih družb manj premožnih takih očetov in mater, ki preko leta nabirajo po dinarjih, da na praznik mater odnosno očetov razveselijo siromašne sirote. Ali bi ne kazalo tudi pri nas propagirati ta krasen in plemenit praznik materinstva in očetovstva?

Slovenščina 44 let na ljublj. magistratu.

Pri dopolnilnih volitvah za občinski svet ljubljanski 1882 so si Slovenci končno priborili večino. Zato je dotedanji nemški župan Anton Laschan na obč. seji dne 25. aprila 1882 proglašal da je nemška »večina postala manjšina ter se zato po parlamentarnem načelu odpoveduje županstvu«. Predsedstvo se je nato prevzel slovenski podžupan Fr. Fortuna, Karel Deschman se je v dolgem govoru zahvalil Laschanu za njegovo osemletno županovanje. Dreó pa le predlagal, da se Laschan izvoli za častnega meščana. Nemška večina le ta poslednji svoj predlog še sprejela in nato odobrila izvolitev novih obč. svetovalecev.

Naslednji seji 29. aprila, na kateri sta se morala izvoliti novi župan in podžupan, je predsedoval Fortuna. Volitev župana pa se je morala vršiti trikrat. Pri prvi in drugi volitvi sta prejela Slovenec Peter Grasselli 15 Nemec Aleks. Dreó 11 glasov, po en glas pa Nemec Härker in Slovenec Fortuna med 28 glasujočimi člani obč. sveta. Šele v ožji volitvi med Grassellijem in Dreóm je zmaga! Slovenec ker sta ostala dva listika prazna ter je prejel Grasselli absolutno večino 15 (slovenskih) glasov. Nato je bil izvoljen s istim številom glasov za podžupana Fran Fortuna.

Vsi zapisniki obč. sej so bili dotlej nemški.

Prva obč. seja s slovenskim zapisnikom se je vršila 31. maja; nemški govori in predlogi so se zabeleževali nadalje nem-

ški. Ta seja pa je dobila zgodovinski pomen; obč. svetovalec dr. Valentin Zarnik je namreč predlagal:

«Poleg varovanja popolne ravnopravnosti se principijelno slovenski jezik kakor uradni jezik ljubljanskega magistrata proglašaj. Zaradi izpeljave se nastavi odsek 7 udov pod načelstvom gosp. župana.»

Obč. svetovalec Deschman in dr. Schaffter sta se uprla temu predlogu ter predlagala, naj se dr. Zarnikov predlog najprej izroči v odobrenje odseku, ki ga naj nato šele prinese pred obč. svet. Toda slovenska večina je Zarnikov predlog sprejela s 15 glasovi. Deschman pa je ostal s svojim predlogom v manjšini 6 glasov.

Nato je Deschman v imenu Nemcev priglasil proti sklepu priziv.

Šele na seji dne 27. oktobra 1882 je obč. svetovalec Iv. Hribar poročal v imenu ad hoc izvoljenega odseka o izvajanju sklepa glede slovenščine kot uradnega jezika ljubljanskega magistrata. Poročal je, da so pri poslednjem ljudskem številu našli v Ljubljani 18.845 oseb slovenskega in le 5658 takih ki so trdili, da so nemškega občevalnega jezika. »Zato smatra odsek dosedanje razmerje, v katerem je bil nemški jezik izključljivo uradni jezik ljubljanskega magistrata in njegovih uradov, za nenaravno, neopravičeno in večinoma prebivalstva žaleče. Da se temu nenaravnemu stanju pride v okom, stavlja odsek naslednje predloge:

S 1. januarjem 1883. l. počenši ima biti slovenski jezik izključljivim uradnim jezikom ljublj. magistrata pri občeivanju s strankami in uradi po vseh pokrajinah, kjer stanujejo Slovenci ter po kraljevinah Hrvaški Slavoniji in Dalmaciji, z dostavkom, da se vloga, ako so bile poslane v nemškem jeziku imajo tudi reševati v istem jeziku. Istotako s 1. jan. 1883. l. počenši je slovenski jezik izključljivim uradnim jezikom v notranjem uradovanju v vseh uradih; izjema je dopuščena le glede vojaških oblastnih, s katerim ima magistrat občeivati v vojskinem jeziku in pri stavnem uradu, a z izrečnim pristavkom da se imajo tudi ti posluževati slovenskega jezika. Vse tiskovine se imajo natisniti v slovenskem jeziku.»

Izmed mag. uradnikov pa so smeli še nadalje nemški uratovati slovenščine premalo sposobna mag. svetnika Mat. Jeraš in Ljud. Perona ter blaginik Fr. Hengthaler!

Odsekov predlog je bil nato proti ugovoru obč. svet dr. Schafferja s 14 glasovi (med 15 glasujočimi) sprejet. Tudi zdaj je dr. Schaffler vložil protest proti temu sklepu.

Zupan Peter Grasselli pa je o sklepu obvestil mag. uradnike z dostavkom, »da bo de večini med njimi treba resno poprijeti se temeljitega učenja materinega jezika, ker sem se iz dozdajnega izkustva prepričal, da skoro nobeden gospodov mestnih uradnikov v pismu ni popolnoma kos temu jeziku. Kolikor mogoče bodem prvi čas gospodom rad na roko in mislim, da jim bo posebno koristilo, če bodo trudoljubivo pregledovali po meni aprobovane načrte rešitev. (Akt z dne 27. decembra 1882, št. 16.583).

Letos 1. januarja je torej 44 let, odkar se je po zaslugi župana P. Grassellija in dr. V. Zarnika uvedlo na ljublj. magistratu ustno in pismeno uradovanje v slovenščini. Do prevrata je veljal Grassellijev odlok; potem dalje pa uradujemo tudi z vojaškimi in s tujimi uradi seveda izključno v slovenščini.

Fr. Govekar.

Min. predsednik N. Uzunović.

Vse je v človeku — vse je za človeka.
M. Gorki.

NASLOVNA SLIKA. Objavljamo planino Ponco nad Planico pri Ratečah, kjer se najlepše razvija naš zimski sport. Fotografija je delo našega najboljšega amaterja, g. prof. Janka Ravnika, predsednika T. K. »Skale« v Ljubljani.

Naši načrti. Časopis, ki se boče solidno razvijati, mora rasti bolj počasi, se izpopolnjevati stopnjema in napredovati korakoma. Tudi naš list bo hodil to pot. Zato bomo marsikaj, kar smo že obljubili čitatelju in česar radi pomanjkanja prostora nismo mogli izvesti že v prvi številki, prinesli pozneje in še veliko tega dodali. Rubrike, ki so deloma na nepopolni, res začetni stopnji, bomo izpopolnili. Našemu krogu se je že pridružila vrsta odličnih sodrudičkov in sodrudič; drugi pa, ki čutijo veselje do takega dela, se bodo pridružili že kmalu, ker bodo spoznali, da bo »Jutrove« tednik počasi, ko se izgradi in razvije, vplival zelo blagodejno na naše narodno in prosvetno življenje. Veliko zavisí od kontakta med uredništvom in občinstvom. Čitatelji naj ne smatrajo našega dela za izvrševanje službenih dolžnosti, temveč za resno stremenje, da pomagamo preprostem slovenskemu človeku priti na častno višino sodobnosti, odkoder se odpirajo daljnji vidiki narodne in občečloveške kulture. Radi tega bo uredništvo hvaležno za vsako željo in vsako stvarno sodbo o našem skupnem delu. Čim večji bodo stiki med uredništvom in sodrudniškim krogom na eni in čitatelji na drugi strani, tem lažje bo naš tednik vršil svoje naloge. Omenimo naj, da bomo v prihodnjih številkah posvetili več pozornosti gospodinjstvenemu in gospodarskemu delu lista. Prosili smo naše strokovnjake, da nam napišejo kaj tepega in poučnega iz življenja prirode: rastlin in živali, o tem, kako naj se umno goje sadna drevesa in domače cvetlice ter o drugih vprašanjih našega podeželskega človeka.

Odkod poteka praznovanje Novega leta. Nastop novega leta so slavili ob tem času stari Rimljani. Čiljih koledar se je z mesečnimi imeni vred ohranil deloma do naših dni in bo ostal najbrže večna lastnina človeštva. V starem Rimu je bilo Novo leto pomemben praznik. Slavila ga je država, pa tudi ljudstvu se je priljubil in je združilo z njim razne svoje šege in navede. Rimljani so bili prepričani, da je prvi dan novega leta odločen za vse leto. Zato so noč pred Novim letom (danes Silvestrovo) preživeli v veselju in rajanju, v uživanju dobrih jedi in pijač ter drugih strasti in slasti. Na novega leta dan so se obilno darovali z raznimi darili, zlasti z denarjem, nadejajoč se da bo potem skozi vse leto tekel denar v hšo. Pijančevanje in drugačno uživanje je veljalo zdravlju: če boš ta dan zdrav, ti ne bo vse leto prišla bo-

lezen v goste Počasi so se novoletne slavnosti pretvorile v razuzdane orgije, ki so veljale v prv vrsti Bakhu (bogu vina) in Veneri (boginji spoln. ljubezni). Ljudje so se — kakor dandanes na pust — našemili; moški so obkeli ženska oblačila in narobe živalske maske so skrivale obličja najodličnejših mož in žena in v tej noči je bilo »vse dovoljeno«. Značilno je, da se je krščanstvo izreklo takoj izpočetka zoper praznovanje Novega leta. Ne samo, da je hotelo iz lahko umevnih razlogov odpraviti razuzdane navade in poganke nazore, ki so se držali tega praznika ampak je bilo tudi zoper to da se Novo leto praznuje kot praznik, češ, da le — kakor je dejal cerkveni učenik Ambrozij — pred Gospodom sleherni dan začetek novega leta. Duhovščina je na moč pobijala novoletni praznik, odredila poste in podobne cerkvene mere, žugala z vsemi kaznimi onega sveta, toda čvrsto vkoreninjeni rimski običaji se je počasi razširili po vsem krščanskem svetu. Z njim so se vzdrževale tudi poganke šege, ki so jih cerkveni gospodje tolikanj proklinjali. Ko so spoznali, da je boj jalov, so po uvedbi božiča (l. 354) na koncilu v Toursu sklenili, da proglašajo osmi dan po božiču za praznik Kristusovega obrezovanja. Novega

leta s tem cerkev ni priznala, vendar pa je skušala z drugim praznikom izbiti dno. Še dandanašnji se v manjših bukvah in v rimskih brevirjih ne omenja ta dan kot začetek novega leta. Cerkev se je veliko borila tudi zoper novoletne darove, sploh zoper vero, da je ta dan usoden, vzlic temu pa se je vera v »srečno in veselo novo leto« prav tako ohranila kot silvestrovske pijačevanje, ostanek davnih poganskih saturnali. Značilno je, da je bilo celo v srednjem veku pogansko Novo leto na Francoskem in v Italiji tako vdomačeno, da so se duhovniki slednjič odločili izgnati vruga s hudičem. Upejali so za ta dan takozvani »festum stultorum«, se našemili in brili norce iz obredov in cerkvenih običajev. Bazelski koncil je moral l. 1425 zabraniti to »krščansko« posnemanje poganskega novoletnega praznovanja, ker je sivar celo pod duhovniškim vodstvom prešla meje in srečno privedla v staro rimsko razuzdanost. Pozneje so se morali vendarle za silo sprijazniti z Novim letom in tako je ostal davni rimski običaj tudi nam, sinovom 20. stoletja po Kr. Redkokoli se pač zaveda, da z novoletnim voščilom in vezilom vzdržuje prastaro praznovanje, ki ga ne bo bržčas izkoreninila niti najvišja civilizacija.

KULTURNI OBZORNİK

Miselna kriza A. Aškerc.

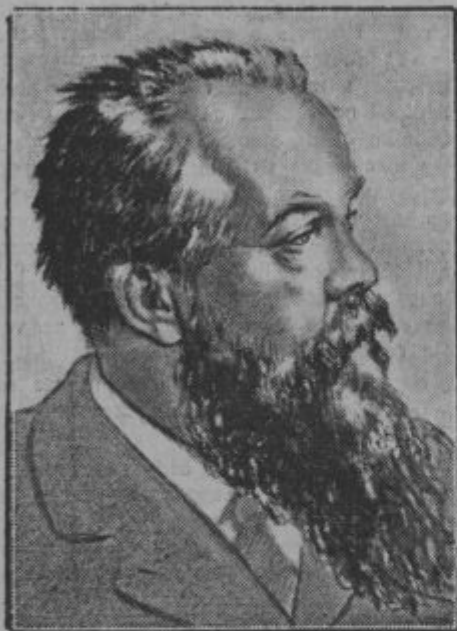
Anton Aškerc (1856—1912) je vsekakor ena najzanimivejših pesniških osebnosti. Njegova grobo izklesana pesem je čisto izraz njega samega; odkritega, bojevitega, resnico ljubečega. Aškercu očitajo, da je premalo poznal bogoslovje. Temu se čudimo. Pravilnejša bi bila sodba, da ga je poznal preveč, saj je proučeval primerjajoče bogoslovje, saj je iskal sebe v vseh večjih verstvih in se končno oprijel monizma. Ko je v letu 1901. obiskal Simona Gregorčiča, ki sta si bila vsaj nekaj časa prijatelja, dokler se nista zaradi nekega »le« sprla, je Aškerc pisal dr. Turnerju dne 15. maja 1901.: »Ali Te kaj zanima, da se je Gregorčič zopet oglašil? O Veliki noči sva ga bila obiskala z Rutarjem. Mož se mi le smilil. Telesno je močno razrušen, kakor hiša, ki jo je poškodovale potres.

Ta blaga duša! Joka se je, ko naju je zagledal. Noge ga ne nosijo in le s težavo jih premiče Revma! Baje je pa veliko sam kriv, ker nikoli ne kuri v sobi. Postregel je nama z izvrstnim vinom in bil je dobre volje. Zdaj spet piše.

Opazujem, kako se bori s svojo melanholično, kako »vstaja«. Zmirom misli na smrt. Rekel sem mu že, naj pusti tisto staro blede sključeno babo pri miru, pa naj svobodneje gleda v svet. No, seveda, kdor ga vidi, razume, zakaj piše »Predsmrtnice«. Duh in telo sta jedno. Fiziologija in psihologija sta neločljivi. Monizem je edina pametna in racionalna filozofija.

Gregorčič je bil pač lično čustvena natura in Mahničev nastop ga je umljivo spravil iz ravnotežja. Čeprav je pesnikova tvorna sila že prej odpovedala Mahnič ga je torej ubil bolj telesno kot duševno, torej tudi pesniško tvorno, kar seveda ni bilo težko.

Ze v tem, kako sta se oba moža, Gregorčič in Aškerc, borila z Mahničem, se kaže jasno, v koliko je bila Aškercova natura močnejša. Aškerc piše dne 26. avg. 1890. dr. Turnerju: »Ako bo goriški »dohtar« še par let pisal v tem tonu, to se moramo bati za zdravje njegove pameti. To je že delirium verskega fanatizma. Saj njegovim naivno estetskim »pridigam« bi se človek samo smejal, ali da pod »svetoj« firmoj rimokatoličanstva sme tudi nesramno zavijati in lagati, — to je pa interesantno. In vse to

dela »on« pod pokroviteljstvom svetih Vi-hingov. Smeh pa človeka sili, ko misli Mah-nič, da se ga kdo boji. Svetovali so mi ne-kateri prijatelji, da bi bil jaz svoje reči iz-dal pod psevdonimom, a nalašč zato, da pokažem, da v mojem leksikonu »strahu« ni, podpisal sem se s polnim imenom... Čudim se g. Gregorčiču, se je res zbal...

Najbolj čudno je pri vsem tem še to, da ti fanatiki (Mahničevci!) mislijo, da oni za-stopajo čisto krščansko misel, dočim mora vseh predsodkov prositi človek vedeti, da fanatizem teh ljudi pa vera Jezusa iz Na-zareta sta si toliko v sorodstvu ko Peter in salpeter »Ne dajmo se!« »Vse za narod, svobodno mišljenje in resnico«, to je moje geslo, kateremu hočem ostati zvest.

In ostal je v resnici zvest, kakorkoli je mogoče tu in tam šel predalet. Gregorčič je bil premehak, da bi izvajal konsekvence in je solzavo prenašal svoje gorje. Le tako je mogoče, da je napisal leta 1902. 15. maja

nekako svojo oporoko, naslovljeno pravza-prav na dr. Mahniča.

Oj, srce ti kraško,
oj srce ti skalno,
dobro si zadel me,
v to srce prežalno.
Zamahljaj strupeni
se ti je posrečil,
z drugim ne, a s tem si
se ovekovečil
Hotel »brate dragi«
pač si me ubiti
pop nekda le skromni,
pop zdaj ponositi.
Dobro si naperil
strela otrovano,
bistro si pomeril,
zlo zadel mi rano!
Še srce krvavo
je od tega vdarca.
Zdaj pa oporoko
čuj, od mene starca:
Oj srce ti kraško,
oj srce ti skalno.
Tebi v zapuščino
dam srce to žalno.
Ven, Tvoj kraški kamen!
V tē srce to moje —
ves Tvoj strup zapuščam
Ti in boli svoje.»

Tako je mogel pisati samo Gregorčič, lirik, nezmožen vsakega drugačnega tona.

Kot človek in duhovnik Aškerc ni po-znal politike in ni ga skoro politično tako nerodnega človeka v literaturi. Ni poznal kompromisov, ni poznal ovinkov, kolobar-jev, poznal je ravno pot, pa naj je bila ka-kršna že. Ni se je bal. Kot duhovnik je bil že spočetka nezadovoljen, prej ko ne že v semenišču in se je mogoče tolažil, kot se tolaži največ kmetjskih sinov v semeniščih: E, bo že kako, saj se privadim!

Po svoji duševni in fizični zgradbi Aškerc nikoli ni oboževal cerkvenih ceremonijal-nosti, zaničeval je in se ogibal kakršnih-koli se, prireditev in oficijelnosti. Saj je o njem znano, da se je nekoč izrazil: »Ob-čnih zborov, kinematografov in haveloka ne trpim.« Bil je pač realist v vsem: v gledanju, v ustvarjanju in v obnašanju.

Med duhovščino samo ni imel dosti pri-jateljev in jih tudi iskal ni, ker je videl in spoznal v svojih duhovnih sobratih svoje sovražnike, špijone. Zagovarjati se je mo-ral vedno in vedno, zakaj največ je moral trpeti zaradi svoje — danes bi rekli ne-rčnosti. Sam piše v pismu z dne 29. aprila 1898 nekemu visokošolcu: »Kdor bi hotel

videti posamezne praske v tej borbi, moral bi pogledati tudi za kulise, moral bi videti razne uradne dopise, ukore, ki sem jih dobival vsled razširjanja svobodne misli. Pisati se pa o tem ne da. Bilo bi preobširno.

Najbolj ga je mrcvaril mariborski škof Napotnik. Mož je zrastel v habsburški aristokraciji in birokraciji in skoro ga nismo imeli Slovenci človeka, ki bi prekašal Napotnikov birokratizem. Bil je birokrat za vse, v vsem še za svojega očeta in brata. Razumljivo je, da Aškerc ni mogel shajati z njim. Sodil je po svoje in tudi ravnal po svoje. Nikdar ni okleval povedati svojega mnenja javno. 20. septembra 1895 je na pr. praznovala Italija obletnico svojega državnega ujedinjenja, za katero je morala prispevati katoliška cerkev kot svoj obulus papeško državo »matrimonium Petri«. Ob tej priliki piše Aškerc svojemu najintimnejšemu prijatelju dr. Turnerju (pismo je datirano z dne 12. septembra 1895 v Škalah):

»Imam še precej na srcu, kar bi rad povedal, recimo v verzih — skoro same »neverne reči«. A najbolj sem nesrečen, kadar ne utegnem delati, kar mi velevala glava in srce, a moram delati to, kar mi velevali drugi. Baš sedaj pa se bližam spet nekemu kritičnemu dnevu, ki ga sicer ni prerokoval Talb, pač pa ga je napovedala — italijanska vlada. Vse moje bistvo se upira temu, kar zahteva od nas škofijstvo. Zoper proslavljenje 20. septembra moramo slovesno z molitvami »coram sanctissimo« protestirati po vseh farnih cerkvah.

Povejte, kaj nas briga to, da je Italija združena pod jednim vladarjem? Ali ni to dejstvo naravni nasledek čisto naravnega zgodovinskega razvoja pod vplivom narodnostne ideje? Kdo more zadrževati zgodovinsko revolucijo?

Vsak otrok ve tudi, da posvetna oblast papeževa ni bistveni atribut papeštva in ves svet ve, da je Leon XIII. brez države svoje bolj uvaževan, nego kateri si bodi prednik njegov, ki je bil še posveten vladar cerkvene države...

»Moje kraljestvo ni od tega sveta«, nekateri ljudje pa še zmirom ne morejo pozabiti, kar je bilo, česar pa sedaj ni več. Skratka: bivša cerkvena država nas toliko briga, kolikor n. pr. bivše samostojno kraljestvo Hannover...

In proti inonarodni in inozemski slavnosti naj bi n. pr. tudi slovenski klerus in dobro slovensko ljudstvo demonstriralo? Če to ni komedija, kaj pa je potem komedija? Zmerom zavlada katoliški episkopat, da se vera ne sme zlorabiti za politične svrhe. Po najnovejših ukazih škofov naših

pa se bo vera zlorabila celo v čisto politične demonstracije, za katere se boče naše ljudstvo toliko brigalo, kakor za lanski sneg. In sedaj se tudi meni odpira prekrasna perspektiva, da bom moral tultiti z volkovi?! Ne, pisal bom škofu, da se ne strinjam z njegovim ukazom in potem me bo — nagnal. Prijetno življenje, kaj ne? Ko bi le vedel, kje v kakem velikem mestu (Dunaj, Praga etc.) za kako službico, kar pobrisal bi jo čez hribe in doline. Dva glid na dan, pa bi imel dosti. Tega ne pišem iz šale — gola istina.

In 8. oktobra 1895 je že pisal prijatelju dr. Turnerju o poteku »demonstracije«.

»20. september je prešel brez posebne nesreče a izjavljam Vam, da se ga nisem udeležil ne v duhu, ne v dejanju. Svojemu župniku - šefu sem naravnost rekel, da se jaz nikakor ne strinjam s tistimi, »od zgoraj« zaukazanimi demonstracijami. Nato je on sam prevzel celo reč ki ni bilo drugo, nego »tiranje za papeže«. Jaz pa niti oznaniť nisem hotel ljudem, zakaj se gre. Tako je ostala čista moja vest in moje roke... Seve, ako se moje vedenje izve, ne vem, šta će biti...»

Njegovo naravno mišljenje se odraža tudi v sledečem pismu na dr. Turnerja z dne 3. decembra 1895.

»Rim in Dunaj — ta čudna dvoezveza je nekaj posebnega in za poznavanje naše dobe sila karakterističnega. Tudi v naši ljudski literaturi se kaže gori imenovana zveza. Z družbo sv. Mohorja nisem nič kaj zadovoljen Tisto popisovanje Rima in papeških posetov postaja že neslano. To je pravo literarno ultramontanstvo. Naše ubogo ljudstvo naj bi samo na italijansko zljalo na sameza sebe pa pozahilo. Kaj bi bilo bolj koristno opisovati dela naših slovenskih bratov.

Analogno takem naziranjju se ni bal tudi javno povedati svojega mnenja S prižnice je povedal, da je zgodba o loretski hišici izmišljena in tako dalje in samo pobožna storija.

Seveda niegovim predstojnikom njegovo početje ni prišlo in že 25. januarja 1896 piše dr. Turnerju:

»Ravnokar sem dobil spet poziv pred inkvizicijski tribunal v Mariboru. Dekret se glasi ad verbum v originalu tako:

Castiti g. A. A.

v

Škalah.

Že večkrat ste Vi g. kaplan v svojih uradnih in neuradnih spisih rabili pohujš-

lilje in v versko in pravno smislu vsega obžalovanja vredne izraze.

Ker ste pa sedaj tudi v svojem uradnem poslovanju, kakor priča tožba, tukaj vložena, dne 16. decembra 1895, začeli trošiti nauke, k' nasprotujejo sv. katoliški veri in motijo ljudstvo v njega krščanski pobožnosti, naroči se Vam, da pridete na torek, 4. februarja t. l. pred svojega višjega pastirja, da se opravičite, oziroma da prekličete svoje zmotne.

Kn. šk. lavant, konsist.

Maribor, 19. januarja 1896.

Orožen m. p.

Aškerc je res šel v Maribor in preklicati bi moral svoja izvajanja v pridigah glede loretske hišice in našnje svetinje. 6. februarja 1896 je pisal dr. Turnerju:

»Še živim! Jaz nisem ničesar preklical... Miru ne bom imel, ako ne stopim iz službe...«

✱

Po tem letu se je v resnici začel pripravljati za izstop iz duhovniške službe. Njegovi znanci in prijatelji so že vedeli za njegovo namero in pričela so se posredovanja zanj, katera nam zlasti osvetljuje pismo dr. Slanice Karla takrat v Novem mestu. Pismo je z dne 31. maja 1898 naslovljeno na slovenskega Ahasvera, Vatroslava Holca.

»Aškerca je Miha penzioniral z 250 fl. Velik mož ta Miha je bil zmiraj piflar in avtokratična, zraven neumna narava. Izmed krtin štajerskega slov. duševnega dela, se je talent Aškerc previsok. Mihatu zdel in hotel ga je ponižati na svoj duševni nivo. Far je far, pa Miha je prav navaden. marioneta je zraven Mahničeva. Ne malo ne stoji na višem razredu. Vsaj bi moral v štal. revo pogledati. Vseh 50 let slov. prebujenja nismo ne jednega večjega talenta dali slov. duševnemu razvoju — s tem talentom bi moral imeti potrpljenje in bi moral skrbeti za to, da pride vsaj do kake gnotne sinekure. Pa rimljan tega ne pozna.

Aškerc radi tega ne bo poginil. Dasi morda ali gn'ovo štal. prosvetni Slovenci ne bodo mezinca zgibali radi Aškerca, politika jih drži in njihove pisarne — (so le advokati tam inteligentno Slovenstvo in popl je še v drugih štajerch nekaj tega, ki bo svojo dolžnost glede Aškerca vedelo najti ali stvar je ta: Aškerc brez dela ne more lahko biti, milodarov ta ponosna narava in če se mu 'e kako skrito pomagati hoče, ne bo spreletel hotela. V drugem bi pa tudi tako življenje zanj bilo mučno. On je šele 41 let star. K časopisom ga nij še vzeti, ker se s politikom doslej še nij bavil, bele-

tristika pa pri nas ne dale kruha. Za poslanstvo menda nema talenta. Nemara bi ga na Došenjskem lenkrat prerili. Torej ne ostaja drugega, nego da župan Hribar svoje stori ter mu preskrbi mesto v posojilnici ali arhivu ljubljanskega mesta. Vprašanje pa je, če zdajšnje razmere g. Hribarja ne bodo rezerviranega napram Aškercu delale. On je prijatelj s škofom, »sprava« pri nas boljše, lepše cvete, kakor pšenice v zdajšnjem deževju.

Naša stvar, nas Štajercev na Kranjskem, je da pota pripravljamo, po kojih bo Aškercu vredno priti do necega dela, ki mu ugaša, ki ga ne degradira in če je še tako malo plačano. Na podlagi takega lože sprejme, kar mu iz srca dati hočemo. Moj brat France v Litiji bo rad pristopil in on lahko stori. Drugega ne zahtevam od gosp. Hribarja, — ne bo mu treba za kaj drugega skrbeti, za drugo skriva z bratom.

Dajte, Vi o tej stvari pazni — rekognoscirati teren in mi pišite kaj ste našli.

Tišči vse na Kranjskem do ust v katolicizmu in izobčen duhoven je neka oseba, katere se ravno voditelji strank in posebno takih, ki se nasprotnim ne smejo dosti v bran postavljati, ker teče še dosti vode v žilah nekaterih voditeljev, radi izogibljejo. Vem, da g. Hribar ostane nesrečnemu Aškercu tudi v penzionu zvest prijatelj ali bolim se, da bi ga »višji« ozir. spravljali na drugo pot. Da vem kaj storiti potem, če Hribar ne more pomagati in se hitro ko mogoče Aškercu dajo trdnjša tla pod noge, bi rad prej ko slej zvedel g. Hribarja mnenje.

Šiifterja sem pisal, ali ta ga bo hotel v Rusijo dobiti, potem je za nas bolj zgubljen. Torej hitro in pametno.

Obveščala je misel za nastavitvev pri mestnem magistratu v Ljubljani. 7. junija 1898 je bil imenovan za arhivarja, 15. julija 1898 je službo že nastopil.

Sam o sebi pravi Aškerc:

»Smer moje poezije je bila nezpremenljiva, svobodomiselnost. Jaz globoko verujem, da more resničen pesnik biti samo tišči, ki stremi k solncu, svetlobi in napredku. In moje pero se je vselej horilo proti reakciji in temi.« (Pisano nekemu rusko-mu znanstveniku.)

○ ○ ○

Ivan Cankar v slovaščini Nedeljskega priloga v Rožicah izhajajočega dnevnika »Slovensky Vychod« je objavila v številki z dne 1. januarja prevod Cankarjeve črtice »Gospodična s piščevjo« eliko in s kratkimi življenjskimi podatki. Črtico je preložil prof. dr. Mirka.

Petletnica Ljudske univerze v Mariboru. Ta mesec poteče pet let, kar je bila ustanovljena Ljudska univerza v Mariboru. Tekom te dobe si je pridobila velikih zaslug za ljudsko prosveto in Mariboru in okolici. Priredila je okrog 300 predavanj in muzikalnih večerov. O delovanju te pomembne ljudsko-prosvetne naprave bomo še prinesli natančnejši pregled.

Naša knjiga. Knjiga je važen kulturno vzgojni pripomoček. Dobro bi bilo, če bi mislili na to, kako bi našo domačo knjigo razširili v najširše ljudske sloje. Mi bomo na tem mestu radi opozorili na dobre knjige, ki se bodo pojavile na slovenskem, a tudi na srbohrvatskem trgu. Ne bomo se spuščali v razpravo o tem, ali ne bi bila lahko ta ali ona knjiga boljša; če bomo spoznali, da je kaka knjiga pripravna za navadnega slovenskega človeka in da bi bilo koristno, če bi jo bralo kar največ ljudi, bomo to knjigo posebej opisali in priporočili. Brez dobrih knjig ni danes pravega kulturnega napredka. Dobre knjige si želi vsak človek, ki mu je kaj do samozobrazbe. Vendar pa je opaziti dvoje: mnogi ljudje ne znajo knjig pravilno brati, mnogi pisatelji pa ne umejo več pisati za ljudstvo. Morda bomo počasi razvili naš list tako daleč, da bo postal resna vadnica za pisanje in čitanje dobrih poljudnih knjig. Čitatelj, ki bo prebiral naš list in ki ni vajen čitanja knjig, bo nekega dne z največjim veseljem segel po knjigah, ki dosihmal niso bile na njegovi mizi. In bo občutil, da je lahko dobra knjiga tudi v slednji kmetijski hiši vsakdanja duševna hrana, ki prinaša spoznanje, notranje zadovoljstvo in obilo dragocenih vzpodbud za boljše in koristnejše življenje. Radi tega bomo v »Kulturnem obzorniku« češče izpregovorili o knjigah, o domači knjižnici, o čitanju knjig itd.

S knjižne police. Zadnji tedni so prinesli na našo knjižno polico več dobrih slovenskih knjig, ki jih je izdala za naše kulturno življenje zelo zaslužna »Tiskovna zadruga« v Ljubljani. Čitatelju, ki ga zanima odkritje novih ozemelj in boj z neprijaznimi prirodnimi silami, priporočamo z lepimi slikami opremljeno knjigo »Zadnja pot kapitana Scotta«. Knjiga, ki jo je priredil Pavel Kunaver, nas vodi na Južni tečaj, v pokrajine večnega ledu in strahotne zime. Broširana stane 38 Din. — Lepe povesti obsega 4. zvezek spisov Iv. Tavčarja. Med njimi je tudi znamenita satira na slovenski klerikalizem »4000«, kjer je priznani pripovednik osmešil duhovniško stremiljenje po posvetni oblasti in izrabljanje vere za politično strankarstvo. Knjiga stane 84 Din. Marsikaj zanimivega bo našel tudi preprost čitatelj v »Spominih« dr. Josipa Serneca, znanega celjskega rodoljuba in narodnega delavca med štajerskimi Slovenci. Rajnki dr. Sernek slika dobo naših narodnih bojev, našega prebujenja in prvega organiziranega dela za gospodarsko neodvisnost in politično enakopravnost. Spomini stanejo 36 Din. — Priporočali bi tudi čedne povestice »Povesti

dneva in noči«, ki jih je spisal odlični francoski pripovednik Guy de Maupassant in poslovenil J. Tavzes. Iz seznamov ljudskih knjižnic se da posneti, da ima Maupassant tudi med preprostim ljudstvom krog bralcev, ki jim ugaja, kako živo in vedro slika ta pisatelj človeško življenje. Knjiga stane 30 Din. — Zelo zanimivo čtivo so in ostanejo romani poljskega pisatelja Henrika Sienkiewicza. S kako slastjo smo nekoč v ljudski šoli prebirali roman »Z ognjem in mečem«, ki je krožil od rok do rok in napajal našo domišljijo. Ti romani niso pisani za mladino, so pa taki, da bo vsak preprost človek, ki ima le nekoliko več časa za čitanje, imel nad njimi izreden užitek, kakor nad redko katero knjigo. »Tiskovna zadruga« je izdala nedavno prvi del velikega romana »Potop«. Romanopisec nam slika slavno preteklost svojega naroda s takšno zares umetniško silo in resničnostjo, da se nam zdi, kakor da bi nas kaka čarobna moč prestavila nekaj stoletij nazaj in na Poljsko. Sienkiewiczovi romani pa so zelo obsežni in radi tega ob sedanjih razmerah dragi. Tako stane prvi del »Potopa« broširan 110 Din. To je za preprostega podeželskega ljubitelja lepega čtiva precejšen zmesek, ki ga bo težko utrpel. Zato bi bilo dobro, da bi ga imela vsaka knjižnica. Kjer ni knjižnice, naj store zanimanci to, kar so delali že pred vojno naši ukaželjni kmetje: zbrali so se štirje ali več njih in so si skupaj nabavili kako knjigo. Tako je potem sama ob sebi nastajala knjižnica, ki so od nje imeli tudi drugi korist.

Kako naj čitamo. Češki profesor Papirntik pravi v nekem svojem spisu: »Knjige čitajmo tako, kakor da bi govorili naravnost s pisci tistih knjig, ki jih prebiramo. Semo si predstavimo, kaj bi bilo, če bi govorili na primer z Levom Tolstimi! S kako pozornostjo in spoštljivostjo bi ga poslušali! Da, mi lahko govorimo s slavnimi pisatelji, celo bolj zaupno in prijetneje, kakor če bi se bili po naključju sestali z njimi. Le vzemimo v roke njih spise. Tam nam povedo, kar najlepšega so imeli ljudem povedati... Čitajmo samo dobre knjige. Ne berimo zbog tega, da bi knjigo prebrali, temveč da bi jo kar najbolj razumeli in najpogostneje občutili. Čitajmo počasi, pozorno in se zopet vrnimo h knjigam, ki so nam postale ljube in ki zaslužijo našo ljubezen. V njih bomo zmerom našli kaj novega česar dosihmal nismo poznali ali opazili: tako bomo proniknili globlje v pisateljeve misli ter razkril in poglobili lastno mišljenje. Zato imejmo radi knjige. Vsekaj naj se potrudijo, da bo imel lastno knjižnico. Četudi še tako majhno. V nji naj bodo njemu najljubši pisatelji v lepo vezanih, čistih in odličnih izdajah. Ne bodi nam žal denarja, ki ga bomo izdali za knjige ali za njih vezavo. Taka reči se stotero poplača!«

Z delom k odmoru, z bojem k zmagi.
T. Kempen.

PRAVNE ZANIMIVOSTI

Pravnih zanimivosti je kopica. O njih seveda ne moreš tako referirati, da bi podal vse na enkrat. Saj jih vsak dan ustvarja sproti nove, enkrat civilne, enkrat kazenske, trgovske, menične, stanovanjske, lastninske, odškodninske, tiskovne, avtorske, meddržavne in v raznih drugih kategorijah, običih in specialnih. To torej niso zanimivosti v smislu, da bi vsaka zanimala vsakogar. Nekateri se zanimajo bolj za navadna žaljenja časti, drugi za ločitev zakonov. Takšnih zanimivosti v tej rubriki ne bomo prinašali, razen če bi izjemoma kdaj mogli objaviti sodbo, katere bi ne glede na predmet bila pravno tako izredna, da bi poleg juridičnega budila tudi še interes splošnosti. Kaj je zanimivo, naj v ostalem odloča vsak zase. Kmečki posestnik n. pr., ki se ne bavi s trgovino, se navadno ne bo zanimal za trgovske zadeve, in obratno. Med pravnimi zanimivostmi te rubrike bomo torej prinašali od časa do časa referate o pravnih zadevah, katere utegnejo zanimati večje število interesentov ali jim prinašati koristi. Zato bomo tu prinašali včasih sodbe, včasih referate o novih zakonih ali načrtih, včasih mnenja o potrebnih reformah, poročila o pojavih v pravosodju ali življenju našega ljudstva.

Važno je n. pr., da se vsakdo zaveda, kako dalekosežno je izenačenje zakonov in kakšne kvarne posledice ima, da ti zakoni še niso izenačeni. Semkaj spada tudi objava raznih »glasov iz občinstva«. Vemo, da naše občinstvo nikakor ni zadovoljno s poslovanjem stanovanjskih sodišč, dobivamo pa tudi celo anonimne dopise z dežele, kjer se kmetjski ljudje iz lastnega nagiba ostro izražajo celo zoper žensko lastninsko pravico in želé uveljavo nedotakljivosti in nerazdeljivosti kmečkega doma. S takšnimi pojavi in glasovi bi se pravnik moral ravno tako pečati, kakor z raznimi kriminalnimi pojavi. Izkratka, tukaj ne gre za sistematično razlaganje, marveč za opozarjanje občinstva na važnejše pojave v področju našega prava in pravosodja ter zakonodaje. Mesto daljšega uvoda se raje kar lotimo nekaterih primerov.

Pred kratkim je umrl ugleden industrijalec. Dasi znan narodnjak, iz tehtnih razlogov ni optiral za našo državo. Zapustil je premoženje deloma v inozemstvu, deloma v Jugoslaviji, in tu i v Sloveniji i na Hrvatskem. Na Hrvatskem je imel stalno bivališče. Kje naj se vrši zapuščinska razprava? To vprašanje ni samo formalistično, marveč

je vprašanje znatnih stroškov. Če se bo razpravljala zapuščina na Hrvatskem, pride sicer v upoštevanje ravno isti zapuščinski patent, kakor v Sloveniji. Vendar ima slovenski zapuščinski komisar drugačno tarifo, in sicer manjšo, kakor hrvatski, ki si bo lahko zaračunal stroškov malo manj, kakor bo sam hotel. Ali se naj hrvatski zapuščinski komisar vozi v Slovenijo? Ali pa naj se vodita dve zapuščinski razpravi, ena hrvatska, druga po istem zakonu slovenska, in razen tega še tretja v inozemstvu? Pravniki si še niso edini o tem, kaj naj store. Dasi ravno je slučaj vsakdanji, pa zelo praktično kaže, kako nujno potrebno je izenačenje, v našem slučaju izenačenje postranskih zakonov, ki na prvi pogled niso bistveni, kajti v našem slučaju je zapuščinski zakon že iz starejše dobe eden in isti v obeh pravnih področjih. O rešitvi tega slučaja bomo morda na tem mestu poročali, če bodo naši pravniki našli enostaven in praktičen izhod iz zagate.

Oč dveh drugih pravnih slučajih, ki jih nižje navajamo, bodo pa naši trgovci našli morda razloga, da pazijo, kadar bodo v sličnem položaju. Slučaji za poklicne pravnike niso baš »novi« v pogledu pravne znanosti, ali med prizadetimi še niso dovolj znani in naša trgovina, večja in manjša, bi morala takšne slučaje dobro poznati, da se obvaruje najprej škode pri poslovanju z železnico, potem pa še stroškov z drago in izgubljeno pravdo.

Večja firma kupi n. pr. v Trstu vagon blaga, ki se odpošlje v Ljubljano. Mejna postaja je Postojna. Blago se tu seveda ne pretovori iz laškega vagona v jugoslovenski, marveč vagon teče iz Trsta naravnost v Ljubljano. V Postojni se pa »prekartira«, uprava laških železnic odda blago upravi naših, naša železnica prevzame blago brez novega tehtanja, »simbolično«, toda z novim tovarnim listom. Stari tovarni list za vožnjo Trst—Postojna se izreši, od Postojne v Ljubljano se vozi blago z novim. V Ljubljani se pa izkrije, da je blago poškodovano ali pokradeno. Prejemnik toži železnico in . . . izgubljen poleg blaga še pravdo.

Železnica je namreč odgovorna le za ono blago, glede katerega je sklenila prevožno pogodbo. Ena takšna pogodba je sklenjena z eno železnico za progo Trst—Postojna, druga pa za progo Postojna—Ljubljana. Tožiti smeš le ono železnico, ki je škodo zakrivila. Dokazati moraš torej, da se je škoda zgodila na njeni progi. Vedeti moraš torej,

kje se je škoda zgodila! Če se je pa zgodila na laškem delu proge, si izgubil vse odškodninske pravice napram laški železnici s tem, da si tovarni list v Postojni izrešil. Naša železnica ni bila dolžna, da blago sama že na novo pretehta, in s prevzemom tovarnega lista ni potrdila pravilnosti teže. Dofinost odpošiljatelja je, da da blago od železnice pretehtati ali pregledati, odpošiljatelj mora skrbeti za ugotovitev, kje je škoda in v čem obstoji. Železnica je odškodninsko odgovorna le pri polnem dokazu, ne samo o višini škode, marveč tudi o okolnosti, da gre škoda na rovaš naše železnice (katero tožiš). Naša železnica pa ne odgovarja za škodo, ki se njej ne da dokazati in ki se je zgodila na laškem delu proge.

Previdnost napram železnici uči tudi druga sodba. Tožitelj, trgovec, je prejel po železniški blago. Železniški uradnik je pomotoma zaračunal za to blago previsoko tovarnino, je blago nepravilno tarifieral. Tožitelj pa, ki ni imel v blagajni dovolj denarja, ni mogel blaga takoj izrešiti, nastala je stojnina. Tožitelj zahteva povračilo škode od železnice (države), ker je železnica zakrivila

škodo z nepravilnim računom. Prvo sodišče je železnico obsodilo, prizivno je sodbo razveljavilo in zahtevek zavrnilo, najvišje je potrdilo prizivno sodbo, tožitelj je torej propadel. Zakaj?

Stojnina prične teči 48 ur potem, ko je adresat aviziran, da je blago dospelo. Tekom teh 48 ur mora torej plačati tovarnino, da se ogne stojnini. Če tega ne stori, je sam kriv. Če ni tožitelj imel dovolj denarja pripravljenega, je sam kriv. Če je tudi znesek bil šestkrat previsok in napačno izračunan, bi pa moral tožitelj predložiti napako. Sicer pa država ne jamči za računске napake uradnika. Če je tožitelj preveč plačal, je lahko pozneje zahteval vračilo preveč plačanega zneska, ne pa škode, ker si je to škodo napravil sam.

Pri tem je treba še reči, da te sodbe niso nepravilne, marveč pravične, in da se bodo ponavljale v vseh stvarno sličnih slučajih.

Upamo, da smo v tem prvem našem pravnem pregledu objavili nekaj slučajev, ki zanimajo širše kroge, nejuriste, in da so primeri praktični. V tem pravcu bomo nadaljevali.

Dr. V. K.

ZDRAVSTVO

Negovanje oči.

O očeh se po pravici trdi, da so ogledalo duše. Posebno važne so zdrave in lepe oči za ženo, kajti od njih zavisí v visoki meri lepota obraza. Ker pa so oči tudi eden najvažnejših organov človeškega telesa, je težko razumeti, da se negovanje tega organa tako zanemarja. Posledica je, da ima toliko ljudi očesne katarje, ki sicer napadajo kožo, ki pa naposled vendarle lahko poškodujejo tudi same oči.

Dohro bi bilo, če bi si vsak človek vsaj enkrat na dan izpral oči z vlažno vato, ali še bolje, s posebno stekleno posodico, ki vanjo vliješ malo hladne vode, nato pa dodáš za noževno konico borove kisline. To posodico za umivanje oči dobiš v sleherni lekarni, prav tako tudi borovo kislino. Umivanje je kaj preprosto. Nagneš glavo in vliješ tekočino najprej v eno oko. Nato obrneš glavo tako, da se bo tekočina razlezla po očesu. Šele potem storiš enako z drugim očesom.

Vsako drugo sredstvo, ki se ti tuhtam priporoča v ta namen, je sumljivo in ga raje ne uporabljaš.

Lahki očesni katarji se zdrave z galanovo raztopino (noževa konica galana se vzame na žlico vode.)

Opazá se tudi, da imajo zlasti žene katar trepalnic. Za zdravljenje se uporabljajo razna mazila. Zdravniki predpisujejo z največjim uspehom kremo Noviform. Če tudi, to ne pomaga, tedaj je treba seči po zdravljenju z višinskim solncem itd. Če zanemarimo katar trepalnic, nastane lepotna napaka, ki ženske oči znatno kazí: trepalnice izpadajo ali pa rastejo po strani. Take velice dražijo oko in so vrlo neprijetne. Vendar pa jih ne izpuli, če so že zrasle, ker bodo novi lasje še močnejši; odstranijo se lahko električnim potem.

Zoper nervozno trzanje vek se uporablja električen tok. hkrati pa je treba zdraviti tudi splošno nervoznost.

Skrbi, da ne nastanejo prezgodaj na vekah gube, ki jih povzročajo skrbi, bede, ne, neredno življenje, jokanje itd. Zoper to je v rabi masaža, ki pa se nam ne zdi primerna, ker se lahko poškoduje nežna koža in lahko trpe tudi oči. Nekateri priporočajo umivanje s kamiličnim čajem.

Ječmenčki se zdravijo z vročimi ovitki. Ovitke se namoči v razredčeno acetnokisló gline (ena kavina žlica na deset kavinih žlic vode). Če ječmenček dolgo ne dozori ali če je zelo boleč, je dobro, da stopiš k zdravniku.

Tudi obrvi je dobro negovati. Najboljše je, če jih vsak dan skrtiš z majhno ščetko; ako pa so zelo redke, lahko vribaš kako dobro vodo za lase ali pa salicilov spirit. S pridom se uporablja tudi višinsko solnce. Ako so prevelike ali pa če zrasejo do nosa, jih ni priporočljivo puliti. Odstraniš jih lahko z elektriko.

○ ○ ○

Nov način zdravljenja jetike. Danski profesor Möllgard je sestavil sredstvo, ki se imenuje »sanoecrysin« in ki ima to lastnost, da uničuje v telesu tuberkulozne bacile. Ker pa proizvajajo uničeni bacili nevarne strupe, je izumel tudi zdravilo, ki te strupe izloči iz telesa. Za sedaj so preizkušali to sredstvo le na živalih in se še ne more soditi, ali bo izpolnilo pričakovanje. Ni pa nemogoče, da smo že blizu dnevu, ko bo človeški um pramagal tudi to morilko in jo storil neškodljivo.

Vbrizgavanje mleka kot zdravilo. Mleko je že samo na sebi zdrava pijača. Če pa ne gre skozi želodec, ampak se vbrizga pod kožo, je celo dobro zdravilo. Pod kožo vbrizgano mleko ima čudno lastnost: povzroča vročico. Umetna vročica pa je — kar marsi-

kateremu čitatelju ni znano — v nekaterih primerih dober zdravilni pripomoček, tako zlasti pri trdovratnih boleznih, kakor sta na pr. vnetje živcev ili sklepi revmatizem. Umetna vročina nekako zrahlja bolezenski proces, s tem pa dobi telo možnost, da se bolj postavi v bran zoper bolezen, ki je noben organizem ne mara in jo skuša sam — brez zdravil in zdravnikov — odpraviti. Mleko, ki se rabi za injekcije, se mora dobro prekuhati (sterilizirati). Vbrizga se najprej v neznatni količini 2 kubična centimetra nato pa se injekcije večkrat ponove. Največ ga smejo vbrizgati v količini 6 kubičnih cm. Uporablja se navadno nalašč v ta namen pripravljeno mleko, ki se dobi v lekarnah in je prosto bakterij. Tako mleko učinkuje mirneje. V rabi so tudi nekateri umetni izdelki iz beljakovin.

Koliko mleka naj dobiva dojenček. O tem spornem vprašanju je prinesel list »Le Correspondant« iz zdravstvenih krogov sledečo informacijo. Novorojenček potrebuje dnevno toliko mleka, kolikor iznaša sedmina njegove teže; 8 do 10 mesecev starim dojenčkom zadostuje osmina ali desetina njih teže. Več naj bi se brez zdravniškega dovoljenja ne bi dajalo. Izpocetka se more mleko mešati, na pr. en del mleka in dva dela poslatkane vode (10% sladkorja), nato pa se lahko daje malo več mleka in šele po šestih mesecih smeš dodati otroku čisto mleko. To velja seveda le za one dojenčke, ki ne morejo dobiti hrane iz najčistejšega in najzdravejšega vrelca: iz materinih prsi.

TEDENSKO OGLEDALO

Imenovanje nove Uzunovičeve vlade za katoliški božič je naletelo v radikalnem klubu med pašičevci na velik odpor.

Na Silvestrovo je došlo v radikalnem klubu do senzacionalnega glasovanja za zaupnico vladi Uzunović je na splošno presenečenje zahteval v klubu, naj se razprava o vladnem delu sploh prekine ter takoj glasuje za zaupnico ali nezaupnico vladi Pašičević so sicer protestirali proti temu, češ da se Uzunović izogiba kritiki kluba, vendar pa je bil Uzunovičev predlog sprejet. Pri glasovanju jih je izmed prisotnih 94 poslancev glasovalo za zaupnico 68, proti pa 21. Glasovanja se je vzdržalo 7 poslancev, 35 pa jih ni bilo prisotnih.

To glasovanje ni prineslo razčiščenja razmer v radikalnem klubu, pač pa je položaj v njem še poslabšalo. Ministra Milan Simo-

nović in dr. Slavko Miletić sta v znak protesta proti Uzunovičevemu postopanju podala celo ostavko. Njuna ostavka je bila 3. januarja zavrnjena.

Novo leto se je pričelo z nadaljevanjem latentne krize radikalno-radičevskega režima. Nezadovoljniji v radikalnem klubu nadaljujejo svojo akcijo proti Uzunoviću in jasno je, da je nov izbruh krize samo odgođen na čas po volitvah v oblastne skupščine.

Napredek SDS se opaža tudi v Medjimurju, ki so ga radičevci smatrali za svojo izključno domeno. Dne 2. januarja je tamkaj govoril Sv. Pribičević na shodi SDS v Maccinu, ki se ga je udeležilo nad 7000 hrvaških kmetov. — Dne 3. januarja je posl. dr. Žerjav opozoril zunanjega ministra dr. Perića na postopanje italijanske vlade, ki za-

branjuje uvoz jugoslovenskih listov v Italijo. Zahteval je, naj ukrene potrebno za zaščito jugoslovenskega tiska in ugleda naše države. Istega dne se je pričela v finančnem odboru Narodne skupščine načelna proračunska debata. Novi finančni minister dr. Marković je podal svoj ekspozé. Dne 4. januarja je ministrski svet ukinil obznanje.

V zunanji politiki je beležiti zadnje dni kot važen dogodek podpis italijansko-nemške

razsodiščne in prijateljske pogodbe, ki se je izvršil 29. decembra v Rimu. — Na Grškem so prišli na sled novemu rovarjenju militarističnih krogov proti parlamentarizmu ter za novo vojaško diktaturo. Gre menda za rojalistično zaroto. — Novo leto je zateklo tudi Nemčijo v vladni krizi, ki je nastala radi odpora socialnih demokratov proti politiki zunanjega ministra dr. Stresemanna.

PÊLE-MÊLE

Beli premog bo izboljšal človeško življenje. Ker se zaloge premoga v zemlji vedno bolj izčrpavajo, bo nekega dne napočil dan, ko bodo premogokopi izkopali zadnje zaloge. Človeštvo pa radi tega ne bo v mučni zadregi. Že sedaj se vedno bolj uvaja v hiše in v industrijo beli premog. To je voda. Vodne moči je toliko, da bo lahko nadomestila premog. Po statistiki, ki jo je izdelalo francosko ministrstvo javnih del na podlagi podatkov iz l. 1914, je v vsej Evropi vodne sile za 45 milijonov konjskih sil. Najbogatejša je Francija, ki si lahko pridobi iz vode 8 milijonov konjskih sil. Ko ne bo premoga, bo v hudi zadregi Anglija, ki ima le 896.000 konjskih sil. Vprašanje časa in sredstev je, kedar se bo ogromna moč, ki leži v tekočih vodah, izrabila za blagor človeštva. Reke ne bodo več tekale kot divji toki, ki jih človek ponižno premosti ali se spusti na njih valove s svojimi čolni in ladjami. Reke bodo in deloma so že vkročeni človekovi pomočniki. Gonile bodo s svojo silo elektrarne. V milijone hiš bo sijala njih luč, milijoni in milijoni ljudi se bodo gredli in kuhali svojo hrano ob v elektriko izpremenjeni vodni sili, tisoče strojev bo teklo s silo oddaljenih rek in tudi vlake bodo gonile pravzaprav le reke in podobne vode. Vlada belega premoga bo nedvomna boljša in lepša od vlade črnega premoga. Življenje bo bolj higiensko in povsod bo večja snaga. To se že sedaj opaža v onih mestih, trgih in vaseh, kamor dobivajo elektriko. To pa je le še začetek velike električne dobe, ki bo prinesla človeštvu napredek.

Kje je morje najbolj globoko? Dostoj se je smatralo, da je največja morska globina pred vzhodno obalo filipinskega otoka Mindanao, kjer so doznali glo-

bino 9788 metrov. Kakor je izmeril neki japonski parnik, je morje jugovzhodno od Tokija na nekem mestu globoko 9947 metrov, torej približno 10 km. Najvišja gora na svetu, sloviti Mount Everest pa meri 8882 metrov. Morsko dno sega tedaj v večjo globino nego zemeljska površina v višino.

Kako se svet izpreminja. Leta 1500 je bilo treba za potovanje iz Michelhausna v Strasbourg osem dni; leta 1600 šest dni, leta 1700 štiri dni, leta 1800 dva dni, l. 1848 dve uri, okoli l. 1900 približno eno uro. Danes — z aeroplanom — komaj nekaj minut.

Ozračje na Marsu. Učenjaki se radi prepirajo med seboj o tem, ali so na Marsu, bratu naše zemlje, živa bitja ali ne. Nedavno sta dognala zvezdoznanca Adams in St. John, da je na Marsu zelo malo vodene pare in tudi neznamenit odstotek kisika. V primeri z zemljo je na tem planetu zgolj 6 odstotkov vodene pare, kisika pa je le ena tretjina tiste borne količine, ki so jo našli raziskovalci na najvišji gori sveta Mount Everestu. Zračni tlak znaša na Marsovi površini samo 5 cm živega srebra. Ob takih okoliščinah si ne moremo misliti, da bi živela na Marsu bitja, ki bi bila podobna zemeljskim bitjem.

Tri litra zrna so dala 3140. Nekli francoski kmet je naredil poizkus s tremi litrini zrna. Zasadil jih je v dobro pognojena tla, vsako zrno 20 cm proč od drugega. Iz zrna so pognale tri bilke. Izmed katerih je imela ena 23, druga 27 in tretja 34 klasov. Skupaj je bilo tedaj 84 klasov, v katerih je kmet našel 3140 zrn. Povprečno je vzniklo iz enega klasa več kot 1000 zrn. Vsekakor zanimiv poizkus.